

ЗА ПРИРОДАТА НА ДОБРОТО

ЗА БЛАГОДАТТА И СВОБОДАТА
НА ВОЛЯТА

АВРЕЛИЙ АВГУСТИН
БЛАЖЕНИ

Съдържание:

<i>Вместо предговор:</i>	2
ЗА ПРИРОДАТА НА ДОБРОТО	4
ЗА БЛАГОДАТТА И СВОБОДНАТА ВОЛЯ	19
Глава I.	19
Глава II.	19
Глава III.	21
Глава IV.	22
Глава V.	23
Глава VI.	25
Глава VII.	26
Глава VIII.	27
Глава IX.	28
Глава X.	29
Глава XI.	29
Глава XII.	30
Глава XIII.	31
Глава XIV.	32
Глава XV.	33
Глава XVI.	34
Глава XVII.	35
Глава XVIII.	37
Глава XIX.	38
Глава XX.	39
Глава XXI.	40
Глава XXII.	42
Глава XXIII.	42
Глава XXIV.	43

Вместо предговор:

Има някакво особено тщеславие в "задължителното" предговаряне на класически философски текстове, появяващи се в превод на български език. Нерядко ние сме склонни да надскачаме скромните граници на собствените ни преводачески усилия и, след като вече веднъж сме проявили агресия в текста, превеждайки го на език, който сам той не говори, да предоставяме в добавка експлицитно рецептата за прочит и тълкуване на този текст. Голямото изкушение да насочим правилно и отнапред читателя се поражда и подхранва по всяка вероятност от естественото ни опасение от преиначаване или злоупотреба с нещо, което е за нас не просто добре или зле свършена работа, а сегмент от неповторимия живот на духа ни. Но въпреки това - длъжни сме да смирим тщеславието си, да надмогнем страха, да се доверим не само на интелигентността, но и на съпричастността на читателя към културните ценности, към които желаем да го приобият резултатите от нашия труд. Защото нашите деца - прогласяват думите на поета - не са наши деца; те обитават дома на бъдещето, в който ние никога няма да влезем.

Тези думи не бива да се схващат като поучение към някого. Те са по-скоро себеувещание. Тяхната справедливост буквално ме ослепи в мига, в който си поставих за цел да посоча на читателя възможно най-адекватния достъп към творчеството на

свети Августин. Подобна задача е, разбира се, принципно неизпълнима (доколкото принципно невъзможна е и всяка "безостатъчна" интерпретация), но тя е в някакъв смисъл и морално оспорима сега, когато "българският Августин" тепърва прохожда. В близките месеци предстои да се появят "Монолозите" и "За реда", "За безсмъртието на душата" и "За количеството на душата", "За истинната религия" и знаменитите "Изповеди". С Божия помощ в следващите години ще получим останалите трактати и най-вече капиталното произведение "За града Божий". Затова ми се стори по-разумно да представя тези два малки трактата по-скоро като предизвестие, отколкото като действителен елемент от едно голямо начинание - българският превод на корпуса на Августиновите съчинения. Подобно предизвестие не бива - естествено - да надхвърля скромните си граници и да се стреми да предопредели "прочита" на целия Августин. Ето защо аз и ще се огранича само с едно бегло - и по-скоро "техническо" - идентифициране на предлаганите в настоящето издание два текста.

И двата трактата принадлежат към късното творчество на Августин (род. 13 ноември 354 год. в Тагаста - ум. 28 август 430 год. като епископ на Хипон). "За природата на доброто" е написан след 404, а "За благодатта и свободата на Волята" - през 426-427 год. И двата трактата са полемични. Първият е насочен против манихеите, чието влияние и сам Августин изпитал на млади години; вторият - против пелагианите. И двата трактата са ангажирани с проблеми, конструиращи водещата или дори - ако се доверим на казаното в "Монолозите" - единствената тема на Августиновото творчество: устремлението на душата към Бога. "За природата на доброто" представлява класически образец на християнската теодицея, отричаща субстанциалността на злото и преутвърждаваща по този начин вездесъщността на Божията благодат. "За благодатта и свободата на волята" е истински шедьовър на християнската морални философия, умело поддържаща деликатния баланс между заслугата на избиращата доброто воля и благоволенieto на Божията благодат в делото на човешкото спасение. И двата трактата най-сетне, са достатъчно показателни за Августиновия (но може да се каже и по-разширително: за специфично средновековно-християнския) стил на конципиране на теологически текстове, характеризирая се с уникалното съвместяване на разумното разсъждение и аргументите от авторитета, на неотменната човешка жажда за "изпитване" на истината на разума и достойното доверяване на истината на откровението.

Иска ми се да вярвам, че предлаганите в настоящето издание съчинения на свети Августин не само ще имат исторически-информативна стойност, но че те ще са инструктивни за нас и в един по-непосредствен и по-дълбок жизнен смисъл. Защото - разбира се - несубстанциалността на злото в света и неотстъпно нацелената към нас Божия милост са велико утешение, но тъкмо с това неимоверно нараства и собствената ни - метафизическа! - отговорност за нашите волеви избори. А с това и самите ние преформираме екзистенциалния модус на живота си: щом сме не просто подвластни на някакво външно спрямо нас зло, щом тъкмо нашата воля е тази, която в заблужденията и злоумишленията си "произвежда" зло, то очевидно пак ние сме действителните съ-строители на доброто в света. А тази отговорност не може лекомислено да бъде отхвърлена от плещите. Защото няма нищо отвъд доброто. Защото отвъд доброто е смърт.

проф. д-р. Цочо Бояджиев

ЗА ПРИРОДАТА НА ДОБРОТО

Върховното благо, по-горно от което няма, е Бог; а със самото това то е непроменливо, и значи наистина вечно и наистина безсмъртно благо. Всички останали блага са единствено от него, ала не и из него. Защото което е из него, е същото като него, а сътвореното от него не е същото като него. Следователно, щом едничък Бог е непроменлив, всичко, което е сътворил той - понеже го е сътворил от нищо - е променливо. Наистина, той е така всемогъщ, че от нищото, сиреч от онова, дето никак не съществува, е сътворил благата “ големите и малките, небесните и земните, духовните и телесните. А пък понеже е и справедлив, не изравнил сътвореното от нищо с онова, дето е родил из себе си. Та тъй като всички блага - били те големи или малки (според степенуването на нещата) - не могат да съществуват по друг начин, освен чрез Бога, а, от друга страна, всяка природа като такава е нещо добро, то никоя природа не може да съществува по друг начин, освен благодарение на върховния и истинен Бог - понеже всички блага, които не са самото висше благо, ала са близки нему, пък даже и последните блага, най отдалечените от него, съществуват единствено благодарение на висшето благо. Така че всеки дух, дори променливият, както и всяко тяло, са от Бога. А това е цялата сътворена природа: защото всяка природа е или дух, или тяло. Непроменливият дух е Бог; променливият дух е сътворената природа, ала по-добра от тялото; а пък тялото не е дух, макар и в някакъв смисъл "дух" да се назовава вятърът, понеже, ако и да го не виждаме, все пак усещаме осезателно силата му.

2. С това разсъждение се захващаме заради ония, които не разбират, че всяка природа, сиреч всеки дух и всяко тяло, е по естеството си нещо добро, и които, объркани от злотворността на духа и смъртността на тялото, се опитват да въведат някаква друга природа, тази на злия дух и смъртното тяло, която не е от Бога създадена: така се надяваме казаното от нас да достигне до разума им. Наистина, те признават, че всяко благо може да изхожда единствено от върховния и истинен Бог - а това е и истинно, и достатъчно, за да бъдат изправени, ако пожелаят да се вслушат внимателно в думите ни.

3. Ние, християните-католици,¹ почитаме Бога, от когото са всички блага - големите или малките; от когото е всяка мяра - голямата или малката; от когото е всеки вид - големият или малкият; от когото е всеки порядък - големият или малкият. Защото колкото са по-размерени, по-благовидни и по-подредени нещата, толкова по-добри са те; а колкото са по-малко размерени, благовидни и подредени, толкова по-малко добри са. И тъй, тези трите - мярата, видът и редът (за да не говоря за останалите свързани с тях свойства), та тези трите - мярата, видът и редът - са, тъй да се рече, общите блага в Божиите твари, били те духове или тела. А Бог е над всяка тварна мяра, над всеки вид, над всеки ред - над тях е той не в пространствен смисъл, ами по неизказаната си и несравнима сила, от която произлиза всяка мяра, всеки вид и всеки порядък. Където са големи тия трите, големи са и благата; където са малки, и благата са малки; където ги няма, няма и никакво благо. И - от друга страна - където тия трите са големи, големи са и природите; където са малки, и природите са малки; където ги няма, няма природа. Блага е, следователно, всяка природа.

---

¹ Тук думата "католически" има смисъл по-различен от съвременната употреба. На старогръцки *католикос* означава буквално "вселенски" (всеобщ). Преди разделението на църквите през 1054 г. думата се употребява именно в този смисъл; означава членовете на едната, вселенска Църква. След схизмата Западът усвоява за себе си тази дума и нарича членовете на Западната Църква "католици". За да се разграничи от тях Източната Църква започва да нарича себе си "*ортодокса еклесиа*", т.е. православни Църква, (бел. ред.)

4. Зададем ли пък въпроса, откъде идва злото, първо трябва да се запитаме, какво всъщност е злото: а то не е нищо, освен развала било на мярата, било на вида, било на естествения порядък. Лоша следователно се нарича развалената природа; понеже неразвалената е непременно добра. Ала дори развалената е добра, доколкото е природа, а лоша е, доколкото е развалена.

5. Може да стане обаче тъй, че дадена природа, макар и развалена, ала стояща по-горе по мяра, естествен вид и подредба, да е по-добра от друга, неразвалена, но по-нискостояща по мяра, естествен вид и подредба: така например в човешката преценка (която се основава на зримото качество на вещта) понякога разваленото злато се смята за по-добро от неразваленото сребро, а разваленото сребро от неразваленото олово. Така и сред по-могъществениите и духовни природи развалиеният от злата воля разумен дух е по-добър от макар и неразвалиения неразумен, а всеки дух, включително развалиеният - от което и да е неразвалено тяло. Защото природата, която превъзхожда тялото и го дарява с живот, е по-добра от она, на която се предоставя живот. А колкото и да е развален сътвореният жизнен дух, той е способен да дарява тялото с живот и поради това, макар и развален, той е по-добър от тялото, ако и в последното да няма развала.

6. Ако развалата премахне всяка мяра, всеки вид и всеки ред в развалимите неща, не ще остане никаква природа. Затова всяка неразвалима природа (а такава е Бог) е висше благо. От своя страна всяка развалима природа също е някакво благо, защото развалата може да ѝ навреди единствено като отнеме или преумали доброто.

7. А пък на най-превъзходните твари, сиреч на разумните духове, Бог отредил да не Знаят развала, ако не пожелаят, сиреч ако съхранят послушанието си пред Господа своя Бог, да станат причастни на красотата му нерушима; а ако не пожелаят да съхранят послушанието си и самоволно се отдадат на греховната развала, да бъдат погубени за наказание против волята им. Бог прочее е та кова благо, че който го изостави, не живее добре; а разумната природа е толкова велико благо сред тварите Божии, че Бог едничък е благо, което я сторва блажена. И тъй, на грешниците се отреще да се мъчат: това е наказание, защото не се измерва с природата им, ала е справедлива присъда, защото съответсвува на вината им.

8. Останалите, които са сътворени от нищо и които са непременно по-низши от разумния дух, не могат да са нито блажени, нито злощастни. Но тъй като по мяра и вид са също добри и - макар да са по-низши и по-нищожни блага - съществуват единствено благодарение на всеблагия Бог, те са устроени тъй, че по-немошните да се падат под помощните, по-слабите - под по-силните, по-безсилните - под по-могъщите, тъй както земните твари се подчиняват на небесните като по-низши - на по-горестоящи. А в отхождащите и следващите се едно друго неща е налице някаква своеобразна временна красота, за да не стане тъй, че онези от тях, които умират или престават да бъдат каквито са били, да обезобразят или нарушат мярата и вида на цялото творение; тъй прекрасна е и добре съчинената реч макар сричките и всичките в нея звуци да отхождат подобно на раждащите се и умиращи вещи.

9. Не човешка, ами божествена присъда постановява, какво и колко голямо наказание съответства на всяко провинение: опрощението на вината е от великата благодат Божия; а и когато се отдава дължимото, пак няма в Бога злоумишление - защото на природата е отредено по-скоро да страда праведно в мъките, отколкото да се радва нечестиво в греха. При все това, имайки и тук някаква мяра, вид и ред, природата е някакво благо, в каквито и крайни състояния да изпада. А ако тези определения ѝ се отнемат изцяло и тя бъде напълно изчерпана, няма да бъде никакво благо, защото не ще остане никаква природа.

10. И. тъй, всички природи са разрушими и те не биха били изобщо природи, ако не бяха от Бога; ала не биха били и разрушими, ако бяха из него, понеже биха били същото, което е той. Следователно те съществуват в определена мяра, вид и ред, понеже съществува Бог, който ги е сътворил; а не са непроменливи, понеже Бог ги е сътворил тъкмо от нищо. Наистина светотатствена дързост е да се приравнява нищото с Бог в желанието роденото из Бога да се представи като еднакво на онова, което Бог е сътворил от нищо.

11. Ето защо не е възможно изобщо да се навреди на Божията природа, нито пък е възможно да се навреди неправедно на подчинената на Бога природа: понеже дори когато някои люде съгрешават и навреждат неправедно, това се приписва на неправедната им воля, докато силата, с която им е позволено да вредят, е не от другаде, ами от Бога, който знае какво следва да изтърпят ония, на които е позволил да навредят другиму, дори ако самите те не знаят това.

12. Всички тези неща са толкова безспорни и очевидни, че ако тия, дето въвеждат друга, несътворена от Бога природа, биха поискали да им обърнат внимание, не биха изричали такива богохулства, полагайки толкова блага във върховното зло и толкова злини - в Бога. Защото (както казах по-горе) за тяхното изправяне би било достатъчно да обърнат внимание на това, що ги принуждава да признаеш - макар и без охота - самата истина: че няма, нито едно благо, което да не е от Бога. Значи не е тъй, че големите блага са от одного, а малките - от друго, ами и големите, и малките са единствено от висшето благо, което е Бог.

13. Нека изброим, следователно, колкото можем повече блага, за чийто създател е достойно да приемем Бог, и да видим дали извън тях ще остане някаква природа. Всеки живот - голям или малък, всяка сила - голяма и малка, всяко благоденствие - голямо и малко, всяка памет - голяма и малка, всяка добродетел - голяма и малка, всяко разбиране - голямо и малко, всяко спокойствие - голямо и малко, всяко богатство - голямо и малко, всяко усещане - голямо и малко, всяка светлина - голяма и малка, всяка приятност - голяма и малка, всяка съразмерност - голяма и малка, всяка красота - голяма и малка, всеки мир - голям и малък, и всичко подобно, на което бихме могли да се натъкнем и най-вече онова, което откриваме във всякоя духовна или телесна твар, всяка мяра, всеки вид, всеки ред (големи или малки) са от Господа Бога. Ако някой поиска да злоупотреби с всичките тия блага, ще бъде наказан от Божия Съд; а там, където няма изобщо никое от тях, не ще остане и никаква природа.

14. Във всички тези случаи малките блага, сравнени с по-големите, получават противоположните названия: например в човешката фигура има по-голяма красота; в сравнение с нея красотата на маймуната се нарича "безобразие". Но неразумните люде се заблуждават, че първата е добро, а последната - зло, защото не забелязват, че в маймунското тяло има собствена мяра, симетричност на членовете, съгласуваност на частите, ненакърнимост на целостта и всичко останало, изброяването на което би било много дълго.

15. Но за да бъде разбрано казаното от нас и за да удовлетворим най-сетне тези ленивци, пък и за да принудим упорстващите в отрицанието на най-очевидната истина да я признаят, нека се запитаме, може ли развалата да навреди на маймунското тяло. Ако може и то стане по отвратително, какво се преумалява, ако не благо на красотата? Оттук следва, че докато съществува природата на тялото, ще се запази и някакво благо. А щом като с отмахването на благо се унищожава и природата, то природата е блага. По същия начин "бавен" наричаме противоположния на бързия; ала изобщо неподвижният не може да бъде наречен и "бавен". Така за противоположен на ясения смятаме дрезгавия глас или грубото пееие; но ако отмахнеш всеки вид глас, там, където няма никакъв глас, е мълчанието: така че тъкмо мълчанието, което не е

никакъв глас, е редно да се противопостави като противоположност на гласа. Така за противоположност се смятат светлината и мракът: при все това дори в най-тъмните неща има някаква светлина, а ако в тях няма никаква светлина, мракът ще бъде просто отсъствие на светлина в същия смисъл, в който мълчанието е отсъствие на глас.

16. Все пак и лишеностите от определени неща се нареждат така добре във всеобщата природа, че в очите на мъдреците местата им изглеждат напълно уместно. Защото като не осветил определени места и времена. Бог сътворил мрака също така добре, както и дневната светлина. Истина е, че като се наситим на гласа си, ние вменяме в говора си мълчание. С колко по-голямо основание сътворява лишеностите от неща онзи, който е съвършеният майстор-създател на всички неща! Затова и в химна на трите деца (Данаил 3:72) и светлината, и мракът възхваляват Бога, сиреч съчиняват възхвала за него в сърцата на ония, които добре си служат с очите си.

17. Следователно никоя природа като такава не е зло, ами зло е за всяка природа преумаленото благо. Ако то се преумали дотам, че съвсем да изчезне, не ще остане нито благо, нито природа - не само тази, която въвеждат манихеите и в която всъщност могат да се открият такива блага, че слепотата на тия люде е направо за чудене, ами изобщо природа, която някои би могъл да си въобрази.

18. За зло не бива да се смята и онази материя, която древните наричали "хюле". Аз нямам предвид тук онази формираща телата материя, която в безумната си суетност, без да разбира за какво всъщност става дума, Мани нарича "хюле", спечелвайки си справедливото обвинение, че въвежда втори Бог - защото да формира и създава телата може единичък Бог, доколкото те възникват само когато получат мяра, вид и ред, а последните са блага и произхождат от Бога (нещо, което вече и самите манихеи признават); а "хюле" наричам някаква изцяло безформена и безкачествена материя, от която - според твърдението на древните - са формирани възприеманите от нас качества. Впрочем веществото (*silva*) се нарича на гръцки $v>A/r$, понеже е пригодно за обработка - не в смисъл, че то самото създава нещо, ами в смисъл, че е това, от което нещото възниква. Следователно не бива да смятаме за зло тази "хюле", която не само че не може да се възприеме чрез някакъв образ, ами и едва може да се помисли чрез лишеността от всякакъв образ. Наистина, тя е способна да приема формите: защото ако не беше способна да приема вложената в нея от майстора форма, в никакъв случай не бихме могли да й дадем името "материя". Впрочем, ако формата е някакво благо (поради което подвластните й неща се наричат "прекрасни" (*formosi*), както и подвластните на вида - благовидни), без съмнение и способността за приемане на форма е някакво благо. Също както ако мъдростта е благо, никой не ще се усъмни, че благо е и способността за приемане на мъдростта. И тъй като всяко добро е от Бога, никой не бива да се съмнява, че и тази материя, каквато и да е тя, е от Бога.

19. Величествено и божествено е онова, дето нашият Бог е рекъл на слугата си; "Аз съм Съществуващият", и: "Кажете на синовете Израилеви: Съществуващият ме прати при вас" (Изход 3:14). Той наистина съществува, защото е непроменлив. Наистина, промяната прави несъществуващо съществуващото. Значи той, който е непроменлив, наистина съществува; а сътворените от него неща приемат - всяко според мярата си - своето битие от него. Следователно нему, на безусловно съществуващия, противоположно може да бъде единствено несъществуващото; затова от него е всяко благо и пак от него е всяко естествено съществуване: защото всяко естествено съществуване е благо. И тъй, всяка природа е добра и всяко благо е от Бога: следователно всяка природа е от Бога.

20. А пък болката, която някои смятат за най-голямото зло, независимо дали е в душата или в тялото, не може да бъде другаде, освен в добрите природи. Наистина онова, което се противопоставя на болката, в някакъв смисъл, не иска да бъде отгук насетне това, което е било, тъй като е било нещо добро. Когато то е тласкано към по-доброто, болката е полезна, а когато е влачено към по-лошото – "безполезна". Значи в душата болка предизвиква волята, противяща се на по-висша сила, а в тялото – усещане, противящо се на по-мощно тяло. А злото без болка е по-лошо, защото по-лошо е да се радваш на покварата, отколкото да те боли от развалата. Впрочем и тази радост се поражда единствено от придобиването на по-низши блага, а пък покварата е немара за по-доброто. Също и в тялото е за предпочитане болезнената рана, отколкото безболезненото загниване, което собствено и се нарича развала. Тъкмо такова разтление не е видяла сиреч не е претърпяла мъртвата плът Господня, съгласно пророческото предсказание: "не ще дадеш на Твоя светия да види тление" (Псалм 15:10]. Защото кой ще отрече, че Господ е бил ранен от приковалите го гвоздеи и че бил пронизан от копието (Йоан 19:18, 34)? Ала дори и тази телесна развала за която говорят всички, сиреч самото разтление, се увеличава, умалявайки благото, стига само все още да е налице нещо, което развалата да може да унищожи до край. А когато бъде изчерпано всичко, не ще остане никакво благо и, значи, никаква природа, понеже развалата няма вече какво да руши; а поради това няма да има и разчленение, защото няма да има къде да е то.

21. Ето защо в общата словоупотреба умерени се наричат малките и слаби неща, понеже в тях остава някаква мяра, без която те вече не биха били умерени, а просто не биха съществували. А пък онези неща, които поради прекомерното си развитие са наречени "неумерени", са виновни в самата си прекомерност; ала при все това те са също подвластни на Бога, който е наредил всичко по мяра, число и тегло (Премъдрост Соломонова 11:21), и който ги съдържа в себе си по някакъв начин.

22. Не бива да се твърди, че Бог има някаква мяра, нито пък да се смята, че е възможно да бъдат посочени границите му. При все това не е неразмерен онзи, който дарява мяра на всички неща, за да могат по някакъв начин да съществуват. От друга страна Бог не бива да се нарича и размерен, като че е взел мярата си от някого друго. Но ако го наречем "висша мяра", ще изречем може би нещо смислено, стига само под названието "висша мяра" да разбираме висшето благо. Наистина, като такава всяка мяра е блага. Ето Защо думите "оразмерен" и "умерен" не могат да се изричат без похвала, макар в друг смисъл "мяра" да се употребява вместо "граница" и да се казва, че няма мяра там, дето няма граница. Защото речено е: "И царството Му не ще има край" (Лука 1:33), но може да се рече и тъй: "не ще има мяра", като под "мяра" се подразбира "граница". Защото който царува без мяра, изобщо не царува.

23. А за лоша мяра, лош вид или лош ред говорим тогава, когато те са по-малки от онова, което трябва да бъдат, или когато не се съгласуват с нещата, с които трябва да са съгласувани. Така че те се наричат лоши, понеже са чужди и несъобразни. Например казваме, че еди-кой си не е спазил добрата мяра, когато той е сторил по-малко от онова, което е бил длъжен да стори, когато е постъпил така, както в случая не е бивало да постъпи, когато е извършил повече от необходимото или когато го е направил по неподходящ начин: така че едно нещо се порицава като извършено По недобър начин не заради друго, ами понеже там не е съхранена мярата. За лош вид пък се говори или в сравнение с по-благообразния и красивия (понеже първият е по-малък, а вторият е по-голям – не по обем, ами по хубост), или понеже не подхожда на вещта, към която е приложен, тъй че изглежда чужд и неподходящ За нея: например ако гол човек се появи на форума – нещо, което не би предизвикало възмущение, ако стане в банята. По същия начин лош се нарича редът тогава, когато по-малко се спазва: така че в случая лош е не редът, ами безредието, сиреч случаят, при който нещо е подредено по-малко или не така, както трябва. При

все това там, където е налице някаква мяра, някакъв вид и някакъв ред, налице са и някакво благо, и някаква природа: а където няма мяра, вид и ред, няма и никакво благо, както и никаква природа.

24. Онова, в което вярваме и което разумът ни - тъй да се рече - следва, трябва да бъде укрепено чрез свидетелства на Светото Писание, та хората с по-слаб ум, които не могат да постигнат всичко това, да повярват в божествения авторитет и тъй да заслужат уразумението. А тия, дето разбират, ала са по-слабо образовани в църковните писания, да не си въобразяват, че от ума си сме извлекли повече, отколкото се съдържа в тези книги. И тъй. Бог е непроменлив, понеже тъй е писано в псалмите: "Ти ще ги промениш, - и ще се изменят; но Ти си все Същият" (Псалм 101:27). И в книгата на премъдростта - за самата премъдрост: "Пребъдвайки сама в себе си, всичко подновява" (Премъдрост Соломонова 7:27). Затова и апостол Павел казва: "На нетленния, невидимия, едничкия Бог" (1 Тимотей 1:17). И апостол Яков: "Всяко добро даяние и всеки съвършен дар иде отгоре, слизайки от Отца на светлините, у Когото няма изменение, нито сянка от промяна" (Яков 1:17). И понеже роденото из самия него е същото, което е той самият. Синът казва накратко следното: "Аз и Отец сме едно" (Йоан 10:30). А за това, че Синът не е сътворен, понеже всичко чрез него е сътворено, е писано тъй: "В началото бе Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото. То беше в начало у Бога. Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало" (пак там 1:13), сиреч без него не е сътворено нищо.

25. Разбира се, ние не бива да се вслушваме в безумията на хора, дето смятат, че тук "нищо" означава "нещо", и вярват, че е възможно, някой да бъде накаран да приеме това скудоумно твърдение, понеже думата "нищо" е поставена в края на изречението. Значи, казват те, нищото е сътворено, а със самото това, че е сътворено, нищото става нещо. В стремежа си за противопоставяне те погубват смисъла и не разбират, че няма разлика между "без Него не е станало нищо" и "без Него нищо не е станало": защото дори думите да се изрекат б следния ред: "без Него нищо не е станало", те пак могат да рекат, че нищото е нещо, понеже е сътворено. Наистина, когато нещо съществува действително, каква е разликата да се каже: "без Него е направена къщата" или "къщата е направена без Него", та да се разбере, че нещо, сиреч къщата, е направено без Бога? Така че, когато се казва: "без Него не е станало нищо", този израз - "без Него не е станало нищо" - не се отличава по нищо от "без Него нищо не е станало" или "нищо не е сътворено", стига изразът да бъде взет в истинното и специфичното си значение: понеже нищото в никакъв случай не е нещо. Кой прочее ще поиска да тръгне след ония, дето, като река: "няма никаква разлика", ще подхвърлят: "значи има някаква разлика, понеже нищото е нещо"? Но хората със здрав разум ще забележат очевидното - че под "няма никаква разлика" аз разбирам същото, както ако се бях изразил така: "никаква разлика няма". Така ако тези люде попитат някого: "Какво правиш?", а той отвърне, че не прави нищо, те би следвало да го упрекнат с думите: "Щом нищо не правиш, значи правиш нещо: защото нищото е нещо". Но те имат и Господа, който също поставил думата в края на изречението там, дето казва: "И скришом не съм говорил нищо" (Йоан 18:20). Та нека четат и да се не обаждат.

26. За това, че Бог не е родил из себе си всички неща, ами ги е сътворил чрез Словото си не от вече съществуващото, а от безусловно несъществуващото, сиреч от нищо, апостолът казва следното: "Който зове несъществуващото като съществуващо" (Римляни 4:17). Още по ясно е писано в книгата Макавейска: "Моля те, синко, погледай небето и земята и, като видиш всичко, що е по тях, познай, че всичко това е сътворил Бог от нищо" (II Макавейи 7:28). А и от писаното в псалма: "Той каза - и се създадох" (Псалм 148:5), е ясно, че не из себе си го е родил, ами в Словото и със 'заповед го е сътворил. А щом не из себе си - значи от нищо. Защото няма друго,

от което да го е сътворил: което и апостолът казва съвършено ясно: "Всичко е от Него, чрез Него и у Него" (Римляни 11:36).

27. "От Него" обаче не означава същото, каквото "из Него". Защото За онова, което е из него, може да се рече, че е от него; но не е правилно да се каже, че всичко, което е от него, е из него. От него например са небето и земята, понеже той именно ги е създал; но те не са из неговата защото не са из субстанцията му. Така ако човек роди син и построи къща, както синът, така и къщата са от него, ала синът е из него, а къщата - из пръст и дърво. Но това е така, понеже става дума за човек който не може да сътвори нещо от нищо; а Бог, от когото, чрез когото и в когото е всичко, не е имал нужда от някаква несътворена от самия него материя, която да съдействува За всемогъществото му.

28. Богато чуваме: "Всичко е от Него, чрез Него и у Него", трябва да разбираме всички природи, които съществуват естествено. Защото не от Бога са греховете, които не служат на природата, ами я опорочават. Те произлизат от волята на грешниците, както свидетелствува на много места Светото Писание, и най-вече там, дето апостолът казва: "Нима мислиш, о човече, че ще избегнеш Божия съд ти, който съдиш ония, що вършат такива дела, каквито и сам вършиш? Или нехаеш за богатството на Божията благодат, кротост и дълготърпение, без да разумяваш, че Божията благодат те води към покаяние? Но по твоята упоритост и неразкаяно сърце си събираш гняв за деня на гнева, когато се открие праведният съд от Бога, Който ще въздаде всекиму според делата му" (Римляни 2:3-6).

29. Макар че всички сътворени от Бога неща са в него, съгрешилите не оскверняват оная, За чиято премъдрост е речено: "Поради своята чистота през всичко преминава и прониква; затова нищо осквернено не ще влезе в нея" (Премъдрост Соломонова 7:24-25). Нужно е значи да вярваме, че Бог, който е неразрушим и непроменлив, е със самото това и неоскверним.

30. Това, че Бог е сътворил и най-нищожни те, сиреч земните и смъртните блага, се разбира със сигурност от онова място, в което апостолът говори за членовете на нашето тяло: "Кога се слави един член, радват се с него всички членове; и кога страда един член, страдат с него всички членове"; а също там, дето казва: "Бог наредил всеки един от членовете в тялото тъй, както Му било угодно", и: "Бог разделил тялото, като на несъвършената част отдал по-голяма чест, за да няма разногласие в тялото, а членовете еднакво да се грижат един за други" (1 Коринтяни 12:24-25). А пък това, що апостолът хвали в мярата, вида и реда на телесните членове, можеш да откриеш в тялото на всички живи същества, на най-големите и най-малките; макар че всяко тяло се числи към земните, сиреч към най-нищожните блага.

31. За това, че Божи, а не човечески съд определя вида и размера на наказанието за всяко провинение, е писано тъй: "О, каква бездна богатство, премъдрост и знание у Бога! Колко са непостижими Неговите съдби и неизследими Неговите пътища!" (Римляни 11:33). А за това, че по Божия благодат се опрощават греховете на отвърналите се от тях, е достатъчно показателно даже самото пратеничество на Христа, който умрял за нас не в своята си природа, която е Бог, ами в нашата, що получил от жена. Тази е благодатта Божия и любовта му към нас, тъй възвестена от апостола: "Бог доказва любовта Си към нас с това, че Христос умря за нас още когато бяхме грешни. Затова много повече сега, след като сме се оправдали с кръвта Му, ще се спасим чрез Него от гнева. Защото ако, бидейки врагове, се помирихме с Бога чрез смъртта на сина Му, то още повече, след като сме се помирили, ще се спасим чрез живота на Сина Му" (Римляни 5:8-10). А че заслуженото наказване на грешниците от Бога не е никаква несправедливост, е изразено така: "Какво ще кажем? Нима Бог е несправедлив, кога проявява гняв?" (Римляни 3:5). На друго място същият апостол споменава, че от Бога са и благодатта, и

строгостта, като казва: "Виж, прочее, Божията благодат и строгост: строгост към отпадналите, а благодат към тебе, ако останеш в благодатта" (Римляни 11:22).

32. За това, че даже силата на вредителите е не от другаде, ами от Бога, тъй е писано с думите на премъдростта: "Чрез мене царе царуват, и заповедници правда узаконяват" (Притчи 8:15). И апостолът казва: "Няма власт, която да не е от Бога" (Римляни 13:1). А че това става по начин достоен се вижда от писаното в книгата Йов: "За да не царува лицемерецът народу за съблазън" (34:30). И на народа Израилев казва Бог: "Дадох ти чар в гнева Си" (Осия 13:11). Защото справедливо е отвъргнатите да получат силата да вредят, за да се изпита дълготърпението на добрите и да се накаже порочността на злите. Наистина, чрез дадена дяволу сила и Йов се изпитва, за да докаже праведността си (Йов 1 и 2), и Петър се изкушава, за да не се хвали отнапред (Матей 26:31-35. 69-75), и Павел получава плесница, за да не се превъзнася (2 Коринтяни 12:7), и Юда се осъжда, за да се обеси (Матей 27:5). Та тъй като Бог всичко е сторил справедливо дори чрез дарената на дявола сила, в края на вековете дяволът ще бъде осъден на мъки не заради стореното от него, ами заради присъщата му злотворна воля - понеже на нечестивците, дето упорно се съгласяват със злоумишленията му, ще бъде речено: "Идете в огън вечний, приготвен от Отца ми за дявола и неговите ангели" (Матей 25:41).

33. Самите зли ангели не са сътворени такива от Бога, ами като съгрешили станали зли. В посланието на Петра по този повод е казано: "Бог не пощади съгрешилите ангели, но като ги стромоляса в ада, предаде ги да бъдат пазени за съд" (2 Петрово 2:4). С това Петър показва, че те следва да понесат наказанието, отредено им от Страшния съд - поради което и Господ изрича словата: "Идете в огън вечний, приготвен за дявола и неговите ангели". Впрочем те вече са низвергнати в тоя тук ад, сиреч в по долния тъмен въздух, като в затвор в тоя въздух, който и ако да се нарича "небе", е не звездното небе, ами по долното, в което се сбират облаците и летят птиците - защото и облакът се нарича "небе", и хвъркатите същества се наричат небесни създания". Затова апостол Павел нарича тия негодни ангели, против чиито коз ни се борим с благочестивия си живот, "под небесни духове на злобата" (Ефесяни 6:12]. И за да не помислим, че става дума за по горните небеса, ясно заявява на друго място: "Съгласно с княза на въздушната власт, сиреч на духа, който сега действа в синовете на неверието" (пак там 2:2).

34. Че грехът или лошавината са не влечение към злите природи, а немара към по-добрите - това в Писанието е изразено с думите: "Всяко творение Божие е добро" (1 Тимотей 4:4). За това и всяко дръвче, което Бог засадил в рая, е непременно добро. Та като посегнал към забраненото дърва човекът не възжелал злата природа, ами сторил зло, пренебрегвайки по-добрата. Защото, разбира се, Творецът е нещо по-добро от собственото си творение, и човекът не е трябвало да пренебрегва заповедта му, посягайки към запретеното, макар то и да е добро: така, пренебрегвайки по-доброто, той възжелал едно тварно благо и посегнал към него въпреки заповедта на създателя. Следователно Бог не засадил в рая ла то дърво; но той бил по добър от дървото което забранил да бъде докосвано.

35. А Бог забранил да се посяга към неџа за да покаже, че природата на разумната душа не бива да е самовластна, ами да се по винува Богу, и че спасителният порядък в нея се съхранява чрез послушанието, а чрез непослушанието се разрушава. А пък дървото, към което забранил да се посяга, назовал "за познаване добро и зло" (Битие 2:9): понеже докосналият го въпреки забраната ще опита наказанието за прегрешението си и така ще познае разликата между благо на послушанието и злото на непослушанието.

36. Кой, наистина, ще обезумее дотам, че да сметне достойно за порицаване Божието творение, особено пик посаденото в рая, щом нямаме право да порицаваме даже тръните и

шипките, които земята е родила съгласно Божията присъда, за да бъде принуден грешникът да ги изкоренява в труда си? Защото тия растения също имат своята мяра, своя вид и ред, и който размисли трезво, ще отсъди, че те заслужават възхвала. Но зло са те за онази природа, която е трябвало да бъде наказана за греха. Та, както казах, грехът е не влечение към злата природа, а немара към по-добрата: и затова зло е стореното, а не онази природа, с която е злоупотребил грешникът. Защото злото е злоупотреба с доброто. Затова апостолът укорява осъдените от Божия съд, които "се поклониха и служиха на творението повече, отколкото на Твореца" [Римляни 1:25]. Той, значи, укорява не творението (защото който сторва това, против Твореца извършва несправедливост), а ония, които са злоупотребили с доброто, пренебрегвайки нещо по-добро.

37. Та ако всички природи съхраняваха собствените си мяра, вид и ред, нямаше да има никакво зло. А ако някой поиска да злоупотреби с тия блага, пак няма да надмогне волята Божия, дето знае да се разпореи справедливо и с неправедните; така че ако в порочността си те пожелаят да използват за зло тези блага. Бог в праведната си власт ще използва и злодеянията им за добро, като отреди мъки за тия, що сами себе си са от дали на греховна поквара.

38. Даже вечният огън, който ще мъчи нечестивците, не е зла природа, понеже има свои мяра, вид и ред, пък и никакъв недостатък не го покварява. Но зло за осъдените е мъчението, което са длъжни да изтърпят за греховете си. Така и светлината, която измъчва болните очи, не е зла природа.

39. А този огън е вечен не така, както вечен е Бог, понеже, ако и да е без край, все пак не е без начало, докато Бог е и безначален. Носле, макар да служи за непрестанно измъчване на грешниците, природата му е променлива. А истинна вечност е само истинното безсмъртие, сиреч безусловната непроменливост, присъща единствено Богу, който изобщо се не променя. Впрочем едно е да можеш да се мениш, а да се не изменяш; друго - изобщо да не можеш да се изменяш. Така когато за един човек се каже, че е благ, той не е благ като Бога, за когото е речено: "Никой не е благ, освен един Бог" (Марк 10:18). И когато за душата се каже, че е безсмъртна, тя не е безсмъртна като Бога, за когото е речено: „Той е едничък безсмъртен” (1 Тимотей 6:16). И когато за един човек се каже, че е мъдър, той не е мъдър като Бога, за когото е речено: "На единнаго премъдраго Бога" (Римляни 14:26). Тъй вечен се назовава и огънят, ала вечен е той не като Бога, чието безсмъртие е единствено истинната вечност.

40. Та тъй стоят нещата както съгласно вярата и непоклатимото учение на католицизма, тъй и съгласно очевидната за разумните люде истина: нито някой може да навреди на Божията природа, нито пък Божията природа може да навреди несправедливо някому или да търпи някой да вреди безнаказано другиму. Защото, както казва апостолът, "който върши неправда, ще получи според неправдата си: лицеприятие няма" (Колосяни 3:25).

41. Ако манихеите биха пожелали да поразмислят без опасното си намерение да защитават заблужденията си и с боязън пред Бога, те не биха изричали злощастните си богохулства и не биха въвеждали две природи - едната блага, която наричат Бог, а другата зла, която не е сътворена от Бога. Те не биха се заблуждавали тъй, не биха тъй оглупявали или по-скоро обезумявали, та да не виждат, че в така наречената от тях природа на абсолютното зло са вложили толкова много блага (живот, сила, здраве, памет, разум, умереност, добродетелност, богатство, чувствителност, светлина, приятност, пропорционалност, число, мир мяра, вид, ред), а в споменаваното от тях висше благо - толкова много злини (смърт, болест, забрава, неразумие, вълнение, безсилие, нужда, глупост, слепота, болка, несправедливост, безчестие, война, неумереност, безобразност, поквареност). Наистина, те твърдят, че князете на мрака живеели в

собствената си природа, били спасени в собственото си царство, съхранили своята памет и разум: понеже нито князът на мрака би могъл да произнесе словата, с които ги сговарял, нито пък те биха могли да чуят отправените към тях думи без памет и разум. Тялото и душата им били съразмерни, те царували в силата и властта си, съставящите ги елементи били богати и преизобилни, сами усещали близостта си със светлината, а имали и очи, за да виждат надалече (тези очи впрочем с право се наричат "светлици", понеже без светлина светлина се не вижда). Князете на мрака били преизпълнени със сладостите на удоволствията си, били снабдени с чрезмерни членове и обиталища. Ако там нямаше и някаква красота, те не биха обичали съпругите си, нито биха били съразмерни телата им, нито пък - ако нямаше там всичко това - биха се случили тези неща, които (според безумните им твърдения) са се случили. Ако там нямаше никакъв мир, нямаше да се подчиняват на княза си. Ако там нямаше мяра, те не биха правили нищо друго, освен да се тъпчат с храна, да се нали ват с вино, да буйстват и ш. н., без да могат да образуват никакво съобщество. И още, тия, дето постъпват така, не биха били определени чрез собствените си форми, ако там нямаше мяра. Така манихеите приписват на князете на мрака такива действия, които имат съответстващата им мяра и това не може да бъде отречено. Ако там нямаше вид нямаше да е налице и никакво естествено качество. Ако нямаше никакъв ред, нямаше едни да заповядват, други да се подчиняват, князете на мрака не биха живяли в хармонията на елементите си, най-сетне, членовете им не биха били разположени на съответните места, за да могат да извършват всички ония суетни неща, които им се приписват от манихейските басни.

Що се отнася до природата Божия, ако не я смятат за мъртва, какво - според суетната им глупост - ще въздигне Христос? Ако не я смятат за болна, какво ще лекува той? Ако не е забравена, какво ще припомня? Ако не е невежа, какво ще поучава? Ако не е безредна, какво ще възобновява? Ако не е победена и пленена, какво ще освобождава? Ако не изпитва нужда, кому ще се притече на помощ? Ако не губи дух, какво ще ободрява? Ако не е ослепена, какво ще просветлява? Ако не търпи мъка, какво ще възстановява? Ако не е негодна, какво ще изправя чрез предписанията си? Ако не е обезчестена, какво ще пречиства? Ако не е във война, кому ще обещава мир? Ако не е неразумна, кому ще даде мярата на закона? Ако не е безформена, какво ще реформира? Ако не е покварена, какво ще изправя? Защото според тях Христос извършва всичко това не с една сътворена от Бога, но опорочена чрез греховност- та на собствения си избор природа, а със самата Божествена природа или субстанция, която е същото като Бог.

42. Какво може да се сравни с хулителства-та им? Нищо! Но само ако вземаме предвид заблужденията на другите "извратени секти. Ако обаче ги сравним с друга част от самите тях, за която още не сме говорили, ще се убедим, че хулителствата на тия последните срещу природата Божия са още по-недостойни и отвратителни. Те твърдят, че някои души, които - ако ги слушаш - са от субстанцията на Бога и имат същата природа като него, са оковани в ужасното царство на мрака не защото самоволно са съгрешили, а защото са били надвити и победени от племето на мрака, който наричат природа на злото: там те снизходили - за да надмогнат злото - не драговолно, ами по заповед на Отца си. Така според тяхното богохулно пустословие Бог отчасти се освободил от едно голямо зло, ала отчасти и сам себе си е осъдил, понеже не успял да се отърве от врага си, и той бил надвит от врага си, макар че в крайна сметка триумфирал над него. О, що за окаяна и невероятна дързост - да вярваш, да говориш, да проповядваш такива неща за Бога! Те се опитват да защитят тезата си, ала така, че в заслепението си се оплитат в по-големи нелепици. Та те казват, че примесеността със злото обяснява, защо благата природа Божия търпи такива злощастия; защото сама по себе си тя нито е могла да претърпи, нито пък може да търпи такива неща. Сякаш неразрушимата природа трябва да бъде хвалена за това, че сама на себе си не вреди, а не защото никой с нищо не може да ѝ навреди. Най-сетне, ако природата на мрака е навредила на природата Божия и природата Божия е навредила на природата на мрака,

излиза, че има два вида зло, които взаимно си вредят, и че племето на мрака е даже по-добро по душа, понеже, ако и да е вредило, правило го е неволно - защото искало не да навреди, ами да се наслади на Божието благо. А Бог пожелал да погуби природата на това племе, както в безумието си откровено заявява това Мани в посланието до своя рушащ се фундамент. Забравяйки казаното от самия него малко по-горе, а именно, че "сияйните негови власти имат основите си в светлата и преблагена земя, така че те нито могат да бъдат поместени, нито да бъдат разтърсени от някого", малко след това заявява: "Но Отецът на преблагената светлина знаел, че от мрака могат да се надигнат голяма развала и опустошение против собствените му свети поколения, ако им се не противопостави някакво изключително, преславно и всемогъщо божество, което да надмогне и погуби племето на мрака, и тъй да осигури на обитателите на светлината вечен покой." Ето, Бог се страхувал от развалата и опустошението, заплашващи неговото поколение. Но не са ли - основите на това поколение в светлата и преблагена земя, така че никой не може да ги помести или разтърси? Ето, значи, как от страх Бог пожелал да навреди на ближния си народ и се опитал да го погуби и унищожи, За да осигури на обитателите на Светлината вечен покой.

Но защо не е добавил: "и вечни окови"? Нима душите, които оковал за векове вечни в сферата на мрака, не са били обитателки на светлината, щом за тях откровено е казано, че "те били принудени да се отдалечат от изначалната си светла природа"? Тук той е принуден да признае, волю-неволю, че те са съгрешили по собствена воля. Това е принуден да признае същият този, който е склонен да помества греха единствено в необходимостта на противоположната природа. Той, разбира се, сам не знае какво говори, и един вид сам е затворник в измислената от него сфера на мрака, от която все търси изход, ала го не намира. Нека, прочее, говори каквото си ще на съблазнените нещастници, които го славят повече от Христа, нека им продава прескъпо многословните си и богохулни басни. Нека говори каквото си ще, нека затваря в оная сфера като в тъмница племето на мрака, нека оставя навън природата на светлината, на която обещал вечен покой след гибелта на врага ѝ. Тъй наказанието на светлината се оказва по-тежко от това на мрака, наказанието на божествената природа - по-тежко от това на противниците ѝ. Понеже ако и последните да са вътре в мрака, обитаването на мрака е включено в самата им природа: а пък душите, които са същото като Бога, не могли да бъдат приети, казва Мани, в онова миротворно царство, и те - Значи - ще се отчуждят от живота и свободата на светлата светлина и ще бъдат оковани в споменатата вече ужасяваща сфера: Затова, казва той, "ще се привържат тия души към нещата, що са обичали, и ще бъдат изоставени в сферата на мрака, която са заслужили с делата си." Е, не е ли това свободното волево произволение? Вижте как безумецът не знае какво говори и, противоречейки си сам, воюва по-скоро срещу себе си, отколкото срещу Бога на племето на мрака. Освен това, ако душите на светлината са осъдени за това, че са възлюбили мрака, не е справедливо племето на мрака да бъде осъдено за това, че е възлюбило светлината. Наистина, племето на мрака е обичало светлината от самото начало и е искало да я притежава (макар и насилствено), а не да я унищожи; докато природата на светлината поискала да унищожи в битка мрака и, значи, тя го обичала единствено като победен. Изберете което поискате: или необходимостта е принудила светлината да възлюби мрака, или волята е била съблазнена. Ако е необходимостта, защо светлината е била осъдена? Ако е волята, как тъй природата Божия е била въввлечена в подобна нечистотия? Ако природата Божия е била принудена от необходимостта да възлюби мрака, тя е била победена, а не е победила: ако го е сторила по собствена воля, защо тези нещастници се колебаят да припишат волята за грях на природата, що Бог сътворил от нищо, боейки се да я припишат на родената от самия Него светлина?

43. Ако пък и покажем, че дори преди примесването на злото - баснословна измислица, в която имат глупостта да вярват - в така наречената от тях природа на светлината е имало големи

злини, какво още ще може да се прибави към това богохулство? Защото в тази природа още преди битката трябва да е била налице някаква сурова и неизбежна необходимост. За битка, сиреч вече едно голямо зло, преди злото да се примеси към благото. Нека кажат отгде иде то, щом все още не е станало смесването. Ако не е имало необходимост, имало е произволение: отгде иде тогава това толкова голямо зло, та Бог сам да пожелае да навреди на собствената си природа, на която никой враг не е съумял да навреди подлагайки я на жестоко смесване, на унищително очищение, на жестоко осъждане? Ето колко безмерно е злото на тая опасна, зловредна и чудовищна воля, преди още каквото и да било примесване на идващото от противното племе зло. Или може би Бог не е знаел, че на членовете му ще се случи да възлюбят мрака и да станат врагове на светлата светлина, както казва Мани, сиреч не само на своя Бог, ами и на Отца, от когото са? Отгде иде, значи, у Бога огромното зло на незнанието преди още каквото и да било примесване на идващото от противното племе зло? А ако е знаел, че това ще се случи, или у него е имало някаква вековечна жестокост, щом не е страдал за бъдещото оскверняване и осъждане на собствената си природа; или вековечно нещастие, ако е страдал за него. Но отгде иде във вашето висше благо това огромно зло, щом благото още не се е смесило с вашето върховно зло?

Очевидно, ако тази частица от божествената природа, която е окована во веки веков в оная сфера на мрака, не знаела, че за нея има такава заплаха, то в природата Божия е налице едно вековечно незнание; а ако го е знаела - вековечно нещастие. Отгде иде тогава огромното зло преди още каквото и да било примесване на идващото от противното племе зло? Или може би Бог се възрадва с голяма радост, понеже собственото му наказание осигурило вечен мир да останалите обитатели на светлината? Който види нелепостта на подобно предположение, нека го анатемоса! Ако прочее той е сторил това, без да стане враг на светлината, може ви това заслужава похвала, ала не тъй, както се възхвалява природата Божия, ами както се хвали човек, който е пожелал да изтърпи някакво зло за родината си - но зло временно, не вечно. Само че пленеността в оная сфера на мрака те зоват вечна, и то не на каквато и да е вещь, ами на природата Божия. Разбира се, подобна радост би била ужасно и отвратително светотатство, за което няма думи, ако природата Божия се възрадва от това, че един ден ще обича мрака и ще стане враг на светлата светлина. Отгде е това безмерно и престъпно зло преди още каквото и да било примесване на идващото от противното племе зло? Кой ще стори такава извратено и нечестиво безумие - да припише такива блага на върховното зло и такива злини - на върховното благо, което е Бог?

44. Сега пък те твърдят, че тази част от природата Божия е примесена във всичко - в небето, земята и под земята, във всички тела, сухи и влажни, във всякоя плът, в семената на всички дървета, треви, човеци и животни: че тя е в тях не по божествена потенция, за да управлява и насочва всички неща без каквато и да е зависимост от тях - неосквернима, неувредима, неразрушима (каквото е и нашето схващане за Бога), ами вързана, угнетена, осквернена, за да бъде - казват - отвързана, освободена, очистена - не само чрез движението на слънцето и луната и чрез силите на светлината, ами и чрез избраниците им: ужасно е да се каже какви светотатствени и невероятни безсрамия им навлича, дори ако не ги убеждава, това чудовищно заблуждение. Защото според тях силите на светлината се преобразяват в прекрасни мъже и се представят на жени от племето на мрака, или пик силите на светлината се преобразяват в прекрасни жени и се представят на мъже от племето на мрака, за да възпламенят с прелестта си нечестивото сладострастие на князете на мрака и за да може по този начин виталната субстанция, сиреч природата Божия, която - казват те - е свързана в собствените им тела, да се измъкне от членовете им, опусната от страстта, и да се освободи - пречистена и защитена. Такива неща четат тия нещастници, такива говорят, такива слушат, в такива вярват, такива неща се съдържат в седма книга на "Съкровищницата" им (защото така наричат онова писание на Мани, в което са записани тези богохулства). Та там е казано следното: "Тогава

преблаженият наш Отец, който има блестящите кораби за убежища и обиталища или величия, чрез вроденото си милосърдие укрепява виталната си субстанция и в това укрепление се спасява и освобождава от нечестивите вериги, от затрудненията и страховете си. Тъй само с едно невидимо кимване преобразува сили, които се съдържат в оня пресветъл кораб, и ги принуждава да се подчинят на противоположните им могъщества подредени в отделните движения на небесата. Понеже тези сили са и от двата пола, мъжкия и женския, той нарежда на онези от тях, които имат формата на млади момчета, да се подчинят на противоположния им женски род, а на онези, които имат формата на прекрасни момичета - да се подчинят на противоположния им мъжки род: защото той Знае, че всички враждебни могъщества лесно се оставят - поради вродената им смъртоносна и нечиста страст - да бъдат съблазнени и подкупени от прекрасните образи, които им се явяват, и по този начин да бъдат погубени. Не бива да не знаете обаче, че блаженият наш Отец е същото като своите сили, които по необходимост преобразува в чисти подобия на момчета и момичета. Така той ги използва като свои оръдия и чрез тях осъществява волята си. Светлите кораби са изпълнени с тия божествени сили, които са изправени срещу племената на ада като за бракосъчетание и които осъществяват за миг - с усърдие и ловкост - замисленото от тях. И тъй, когато има основание онези свети сили да се явят на мъже, те се показват под образа на прекраснолики девизи: и обратно, когато трябва да се появят пред жени, те изоставят девичия лик и се показват в образа на млади момчета. Пред тази прекрасна гледка жаждата и страстта на жените нараства, веригата, удържаща най недостойните им помисли, се скъсва и живата им душа, която членовете им са удържали, се възползва от случая да се отскубне, да избяга и да се смеси със съответния ней пречист въздух: там, напълно пречистени, душите възхождат към просветлите кораби, които са подготвени, за да ги превозят и откарат в родината им. Ала това, що носи все още петната на противния род, пада на малки частици по горе ши течения, смесва се с дърветата, растенията и всички насаждения и приема върху себе си всевъзможните топлини. По този начин във въпросния огромен и пресветъл кораб фигурите на момчетата и момичетата се представят на противоположните им могъщества, които обитават небесата и имат огнена природа; при тази прелестна гледка част от живота, която се съдържа в членовете им, се измъква и бива увлечена от горещите течения към земята: по същия начин и върховната сила, обитаваща живите води, се явява чрез ангелите си, под формата на светите юноши и девизи, на тия могъщества, чиято природа е студена и влажна, и които са подредени на небесата. И то на женските се явяват във вид на момчета, а на мъжките - във вид на момичета. Чрез това изменение и различаване на божествените и прекрасни лица князете - както мъжките, тъй и женските - на влажното и студено племе се разтварят и жизненото начало в тях се освобождава: то отслабва, отделя се от тях и студените течения го завличат към земята, дето се смесва с всевъзможните земни видове." Кой може да понесе всичко това? Кой може да повярва, не казвам, че е така, ами че изобщо е възможно да се твърди такова нещо? Ето ги тия, дето се боят да анатемосаш преподаващия такива неща Мани, пък се не боят да вярват, че Бог върши и търпи всичко това!

45. Според същите тия люде примесената с нещата част и природа Божия бива пречистена от избраните, когато те ядат или пият, понеже тя била Свързана с всяческите храни; и когато избраните или светците я поемат по време на ядене или пиене, за да освежат тялото, ш яхнат а святост отвързва, означава и освобождава Божията природа. И не си дават сметка тези нещастници, че човек с основание ще повярва за тях всичко, което на празно отричат, щом не са анатемосали тия книги и не са престанали да бъдат манихеи. Защото ако - както твърдят - част от Бога е свързана във всички семена и ако избраните я пречистват по време на ядене, кой няма да си помисли с право, че те вършат същото, което (както четем в тяхната "Съкровищница") става между небесните сили и князете на мрака; още повече, че според тях собствената им плът е създадена от племето на мрака и в нея е окована (както непоколебимо вярват и утвърждават) жизнената субстанция, частицата Божия? И ако тази частица трябва да бъде освободена и

пречистена като бъде изядена, кой няма да забележи срамните и нелепи последствия от скверното им заблуждение, принуждаващо ги да говорят такива неща? Кой няма да се ужаси от всичко това?

46. Те твърдят още, че някои князе от племето на мрака са сътворили Адам, първия човек, така, че той да удържи светлината и да ѝ попречи да им се изплъзне. В посланието, изпратено - както казват - до фундамент, Мани пише за това, какво рекъл на съдружниците си, князете на мрака, князът на мрака, който е за тях отец на първия човек, както и какво направил. И тъй, той се обърнал към ония, които слушали нечестивите му измишльотини, с думите: "Какво мислите за тоя огромен светлик, дето изгрява? Вижте как той раздвижва небето, как събужда множество сили. Тъкмо затова и вие трябва да ми преотстъпите светлината, която се съдържа във вашите сили: тъй аз ще се уподобя на онова огромно светило, което изгрея в слава и чрез което и ние ще можем да властваме, свободни най-сетне от пленничеството в мрака. Когато чули това, те дълго го обсъждали помежду си, додето най-сетне решили, че е правилно да дадат исканото. Защото не вярвали, че ще могат да Задържат завинаги същата тая светлина. Затова предпочели да я предоставят на своя княз, с надеждата, че тъкмо по тоя начин ще властват. Сега трябва да видим, как точно отдали притежаваната от тях светлина. Защото това е разпръснато из всички божествени книги и из всички небесни тайници, ала за мъдрите съвсем не е трудно да узнаят как е дарена тя - защото онзи, който гледа на тия неща с правдивост и вяра, ще ги познае отблизо и прямо. Наистина, при честите си събирания мъжките и женските същества се сношавали помежду си безразборно и при това сношение едни изливали семето си, другите забременявали. А поколението било подобно на ония, които го създали, наследявайки от родителите си най-напред множество сили. Събирайки ги, техният княз им се радвал като на превъзходен дар. И както ние сега виждаме, че природата на злото, създателката на телата, ги оформя, вземайки сила оттам: тъй и преждеспоменатият княз, приемайки поколението на другарите си, дарено с чувствителността на родителите си, с т яхнат а разумност, със светлината, сътворена едновременно с неговото раждане, го погълнал, и като сбрал в себе си много сили от това ястие, в което се съдържа не само силата, ами и още повече лукавството и злонамереността от дивото племе на родителите. повикал собствената си съпруга, произхождаща от същото племе, от което и той, и като се съвкупил с нея, засял - както и другите - преизобилието на злините, които бил погълнал; и добавил още нещо от собствената си мисъл и сила, за да бъде умът му оформителят и описателят на всичко, произлязло от него - и спътницата му приела всичко това тъй, както добре обработената земя приема в себе си семето. В нея именно били създадени и втъкани образите на всички небесни и земни сили, та онова, що се оформяло, да придобие подобие на една завършена вселена."

47. О злощастни чудовищност! О ужасяваща самозабравеност и погибел на заблудени души! Отказвам се да говоря за така окованата природа Божия. Дано тия подведени нещастници, отровени от смъртоносното заблуждение, забележат поне, че ако част от Бога бива окована чрез съвкуплението между мъже и жени, и ако те самите (както твърдят) я освобождават и пречистват, като я изяждат, то необходимостта на тяхното собствено нелепо заблуждение ги принуждава да освобождават частицата Божия не само от хляба, зеленчуците и плодовете (които явно са единствената им храна), но и от плода, заченат чрез плътската връзка в утробата на жената. Разказва се, че някои сами признавали пред публичните съдилища да са вършили такива неща не само в Пафлагония, ами и в Галия - както научих от един християнин католик от Рим: и като ги питали, авторитетът на кои писания ги е карал да постъпват така, се позовавали на споменатата от мен по-горе "Съкровищница". Когато им се вменяли такива престъпления, обикновено отвръщали, че неznam кой си техен враг се отделил от тях, сиреч от избраните, че направил схизма и създал тази отвратителна ерес. От което пък става ясно, че дори ако те самите не вършат такива неща, вършат ги онези, които се водят от техните книги. Нека

значи се отрекат от книгите си, ако се боят, че написаното в тях може да ги подстори да извършат престъпление: а ако не го извършат, нека се опитат да живеят по благочестиво противно на собствените си книги.

А какво правят, като им се каже: или пречистете светлината във всички семена, в които можете, та да не отхвърляте и онова. За което твърдите, че го не вършите; или анатемосайте Мани, който казва, че във всички семена има частица от Бога, че тя влиза в тях при съвкуплението, че всяка частица светлина, сиреч частица от Бога, попада в храната на избраните и че те я пречистват, изяждайки я - вие виждате в какво ви убеждава този човек, и въпреки това се колебаете да го анатемосате. Та какво правят те, като им се каже това? Как само увъртат, когато са принудени или да анатемосат това тъй престъпно учение, или да се посрамят в такова нечестив, в сравнение с което изглеждат напълно поносими (макар че, разгледани сами по себе си, те не могат да бъдат понесени) всички ония злини, които малко по-горе нарекох "непоносими": а именно онова, дето се казва, че природата Божия е принудена от необходимостта да воюва, че тя или е укрепена във вековечното си незнание, или е обезпокоена от вековечна мъка и страх от смесването, което ще я погуби, и от оковите на вечното проклятие, най-сетне, че във водената от нея война тя е пленена, поробена, омърсена така, че след една лъжлива победа ще бъде веќе окована в ужасната сфера на мрака и завинаги отделена от някогашното си щастие.

48. О велико е търпението ти, Господи, щедър и милостив си, дълготърпелив и много милостив (Псалм 102:8), а и истинен; ти, който направи слънцето да грее над лоши и добри, дъждовете да ваят над праведни и неправедни (Матей 5:45); който не искаш смъртта на грешника, но да се обърне той към тебе и да бъде жив (Езекиил 33:11); който, изправяйки ни, ни даваш време да се покаем, За да се отречем от злото и повярваме в тебе. Господи (Премъдрост Соломонова 12:2); който водиш с дълготърпението си към покаяние, макар че мнозина по упоритост и неразкаяно сърце си събират гняв за деня на гнева, когато се открие праведният съд Божи, и който въздаваш всекиму според делата му (Римляни 2:4-6); който, като се обърне човек от лошотата си към милосърдието и истината ти, забравяш всичките му злодеяния (Езекиил 18:21): дай ни и стори тъй, че нашето служене, чрез което пожела да бъде изобличено отвратителното и ужасяващо! Заблуждение, както мнозина вече е освободило, тъй и други да освободи; и да заслужат те да получат - било чрез тайнството на светото твое кръщение, било чрез жертвата на измъчения дух или на съкрушеното и смирено сърце (Псалм 50:19) - в болката на покаянието опрощение за греховете и богохулствата, с които по незнание са те нападнали. Толкова извънмерни са всесилието и милосърдието ти, могъществото ти, истината на кръщението ти, ключовете на небесното царство в светата ти Църква, че не бива да губим надежда в тях, додето благодарение на дълготърпението ти живеят на тая земя люде, които, макар и да знаят, че е лошо да се мислят и говорят такива неща, остават обвързани в това злоизявление по навик или заради придобиването на някакво временно и земно удобство - не бива да губим надежда, щом тези люде, порицани от тебе, тугакси се възвръщат към неизразимата ти благодат и пред всяческите съблазни на живота в плътта предпочитат вечния небесен живот.

ЗА БЛАГОДАТТА И СВОБОДНАТА ВОЛЯ

Към Валентин и монасите с него

Глава I.

1. Заради тия, които така прогласяват и защитават свободното човешко произволение, че дръзват да не признават и се опитват да отстранят благодатта Божия, която ни призовава към Бога и от лошите наши заслуги ни освобождава, и чрез която натрупваме добрите заслуги, дето ще ни отведат във вечния живот, много вече разисквахме, пък и писахме, според дареното ни по Господне благоволение. Но тъй като има такива, които така защитават благодатта Божия, че отричат свободата на човешкия избор, или пък смятат, че когато се защитава благодатта, следва да се отрича свободния избор, погрижих се да се обърна с това послание към Ваша милост, брате Валентине, и към останалите Ви съслуживци Божии, подбуден от взаимната братска любов. Защото, брате, неколцина от Вашето съобщество, които дойдоха при нас (по тях изпращам нижеследующето), ни съобщиха, че по този въпрос има разногласия между вас. И тъй, прелюбезни, за да не ви обърка неяснотата на тоя въпрос, напомням ви най-напред за всичко, което ще разберете, да поблагодарите Богу; а за онова, що все още остава недостъпно за устремлението на вашия ум, молете Бог да ви дари с разбиране, но съхранете мир и любов между вас; и ходете в това, до което сте съумели да стигнете, додето сам Той не ви доведе до нещата, които все още не разумявате. Това напомня апостол Павел, който след като признава, че още не е свършен, малко след това казва: "Който, прочее, сме свършени, това да мислим", сиреч ние сме свършени дотолкова, че все още не сме достигнали достатъчното за нас свършенство; а сетне добавя: "Ако ли нещо инак мислите, Бог и него ще ви разкрие; но по това, до което достигнахме, нека бъдем единомислени" (Филипяни 3:15-16). Наистина, ние сме единомислени по това, до което сме достигнали, ние ще можем да стигнем и до все още недостигнатото, защото Бог ще ни го открови, даже ако го мислим иначе, стига само да не отстъпваме от онова, което той вече ни е открил.

Глава II.

2. Но Бог ни е откровил чрез Светото свое Писание, че в човека има свободно произволение. А как го е откровил, ще ви припомня не с човешка, ами с божествена реч. Първо, самите божествени заповеди не биха имали никаква полза, ако човекът не притежаваше свободното произволение, та като ги осъществи, да постигне обещаните му награди. Наистина, те били дадени тъй, че човекът да не е извиним за незнанието си, както в "Евангелието" Господ казва за юдеите: "Ако не бях дошъл и не бях им говорил, грях не щяха да имат; а сега нямат извинение за греха си" (Йоан 15:22). За какъв грях говори, ако не за оня, големия, за който знаел отнапред - още когато казал това, - че ще го сторят, сиреч че ще го погубят? Защото и преди още Христос да е дошъл в плът при тях, те не били безгрешни. Пак апостолът казва: "Гневът Божий се открива от небето върху всяко нечестие и неправда на човеците, които държат истината в неправда; тъй като онова, що може да се знае за Бога, тям е явно, понеже Бог им го откри. Защото онова, що е невидимо у него, сиреч вечната Му сила и Божеството, се вижда още от създание мира чрез разглеждане творенията; тъй че те са неизвиняеми" (Римляни 1:18-20). Защо ги нарича неизвиняеми, ако не заради онова извинение, до което обикновено прибегва човешката гордост: "Ако знаех, щях да го сторя; не знаех, за това не го сторих", или: "Ако знам, ще го сторя; не го правя, защото не зная"? Това именно

извинение им се отнема, когато бъдат дадени заповедите или се проясни знанието за това, че не бива да се греша.

3. Има обаче и люде, които се опитват да извинят себе си с Бога. За тях апостол Иаков казва: "Никой, кога е в изкушение, да не казва: Бог ме изкушава; защото Бог се от зло не изкушава, а и Сам не изкушава никого, но всеки се изкушава, увличан и примамван от собствената си похот; след това похотта, като зачене, ражда грях, а грехът, извършен, ражда смърт" (Яков 1:13-15). На тях, дето искат да извинят себе си с Бога, тъй отвърща книгата с притчите Соломонови: "Глупостта на човека изкривява път му, а сърцето му негодува против Господа" (Притчи 19:3). А книгата с премъдростите на Исуса, сина Сирахов, казва: "Не казвай: "заради Господа отстъпих", защото което Той мрази, това не бива да правиш. Не казвай: "Той ме въведе в заблуда", защото Той няма нужда от грешен човек. Господ мрази всяка гнусота, и тя е неприятна на ония, които се боят от Него. Той от начало сътвори човека и го остави на произволението му. Ако желаеш, ще запазиш заповедите и ще завардиш благоугодна вяроност. Той ти е предложил огън и вода: към което желаеш, ще простреш ръка. Пред човека е живот и смърт, и което той пожелае, то ще му се даде" (Сир. 15:11-17). Ето, виждаме как откровено се изявява свободното произволение на човешката воля.

4. Какво означава, дето на толкова много места Бог повелява да бъдат спазвани и съблюдавани заповедите му? Защо повелява, ако няма свободно произволение? Как е блажен онзи, за когото е речено в псалома, че "в закона на Господа е волята му" (Псалм 1:2)? Не указва ли всичко това достатъчно, че чрез волята си човек е в закона Господен? Най-сетне, толкова много са заповедите, отправени именно в някакъв смисъл към волята, както например: "Не се оставяй да те надвива злото" (Римляни 12:21), или подобните нему: "Не бивайте като кон, като неразумно муле" (Псалм 31:9), или: "Не се смятай за мъдрец", и: "Не отказвай да сториш добро ономува, който се нуждае", и: "Не крой зло против ближния си" (Псалм 3:7, 11, 27, 29), или "Не давай внимание на лъстива жена" (Псалм 5:2), или: "Не иска да се вразуми, та да върши добро" (Псалм 35:4), или: "Не отхвърляй завета на майка си" (Притчи 1:8) или: "Не избраха за себе си страха Господен" (Притчи 1:29), и още неизброими подобни изречени я във вехтите божествени книги. Какво показват те всичките, ако не свободния избор на човешката воля? А какво друго е показано в новите евангелски и апостолски книги, там, дето е речено: "Не си събирайте съкровищата на земята" (Матей 6:19), и: "Не бойте се от ония, които убиват тялото" (Матей 10:28), и: "Ако някой иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си" (пак там, 16:24), и: "На земята мир, между човеците благоволение" (Лука 2:14); или казаното от апостол Павел: "Няма да сгреша, ако се омъжи. Но който е непреклонно твърд в сърцето си, без да е в нужда и е властен над волята си, па реши в сърцето си да пази своята девица, той добре прави" (I Коринтяни 7:36-37). Пак той казва: "Ако доброволно върша това, имам награда" (I Коринтяни 9:17); и отново той: "Както е имало усърдие в искането ви, тъй усърдно да стане и довършването му" (II Коринтяни 8:11). А към Тимотей се обръща така: "Кога пренебрегнат Христа, искат да се женят" (I Тимотей 5:11) и другаде: "Па и всички, които искат да живеят благочестиво в Христа Исуса, ще бъдат гонени" (II Тимотей 3:12), и пак към Тимотея: "Не занемаряй дарбата, която е в тебе" (I Тимотей 4:14). И към Филимон: "Да бъде твоята добрина не по принуждение, а доброволна" (Филимон 14). А на слугите си напомня да служат на господарите от душа и драговолно (Ефесяни 6:6). Същото казва и Иаков: "Братя мои! Дръжте вярата в Исуса Христа, нашия Господ на славата, без лицепрятие" (Яков 2:1), и още: "Не се клеветете" (Яков 4:11). А и Йоан говори в посланието си: "Не обичайте света" (I Йоан 2:15), а и други такива неща.

Разбира се, там, дето е речено "не пожелавай това или онова", или дето се казва, че нещо трябва или не бива да се върши, божествените нареждания изискват усилието на волята, а с това достатъчно ясно изтъкват свободното произволение. Никой, значи, да не обвинява Бога в сърцето си, ами себе си да вини, когато съгрешава. А и когато върши нещо по Бога, да го не отлъчва от собствената си воля. Защото когато го върши доброволно, тогава делото му се нарича добро и той може да се надява на награда за доброто си дело пред оня, за когото е речено: "Тогаваше въздаде всекиму според делата му" (Матей 16:27).

Глава III.

5. И тъй, обичайното извинение с незнанието се отнема от хората, узнали божествените наредби. Ала не ще останат без наказание и онези, които не знаят Божия закон. "Ония, които без закон са съгрешили, без закон и ще загинат; а ония, които при закон са съгрешили, чрез закон ще бъдат съдени" (Римляни 2:12). Аз не мисля, че с това апостолът е искал да каже, че непознаващите в греховете си закона ще страдат повече от познаващите го. Истина е, че привидно погибелта е нещо по-лошо от осъждането, но тъй като това се отнася до езичниците и юдеите, първите от които нямат закон, а вторите са го получили, кой ще дръзне да каже, че юдеите, които не повярвали в Христа, съгрешавайки в закона, не ще погинат, понеже за тях е речено "чрез закон ще бъдат съдени"? Защото никой не може да бъде освободен, ако не вярва в Христа, и те ще бъдат осъдени тъй, че всички те да загинат. Ако положението на незнаещите закона Божи е по-лошо от това на знаещите, как ще е истинно реченото от Господа в Евангелието; "Оня слуга, който не е знаел волята на господаря си, и е направил нещо достойно за наказание, ще бъде бит малко; а който е знаел волята на господаря си, и не е постъпвал по волята му, ще бъде бит много" (Лука 12:48,47). Тук той показва, че по-тежко грешат знаещият, нежели незнаещият. И въпреки това не бива да бягаме към мрака на незнанието, та там всеки да си намери извинение. Защото едно е да не знаеш, друго - да не искаш да знаеш. Както е упрежната волята у оня, за когото е речено: "Не иска да се вразуми, та да върши добро" (Псалм 35:4). Ала и онова незнание - не на нежелаетелите да узнаят, а просто на незнаещите - не извинява никого дотолкова, че да не гори той във вечния огън, макар и той да не е повярвал поради това, че изобщо не е и чувал онова, в което да вярва; може би само огънят ще го гори по-малко жестоко. Защото не без причина е казано: "Излей гнева Си върху народите, които Те не познават" (Псалм 78:6); и не безпричинни са думите на апостола: "Дойде в пламенен огън да отмъщава на ония, които не познават Бога" (II Солунци 1:8). При все това, за да имаме това знание и да не реква никой: "Не знаех, не чух, не разбрах", към човешката воля са обърнати словата: "Не бивайте като кон, като неразумно муле" (Псалм 31:9), макар че по-лош изглежда онзи, за когото е речено: "Роб с думи няма да се научи, защото и да ги разбира, не слуша" (Притчи 29:19). А пък когато човек рече: "Не мога да сторя това, което е заповядано, защото от похотта си съм победен", той вече няма извинение от незнанието си и не обвинява Бога в сърцето си, ами познава злото в себе си и се измъчва; нему именно казва апостолът: "Не се оставяй да те надвива, но надвивай злото с добро" (Римляни 12:21). И когато казва: "не се оставяй да те надвие", той без съмнение се обръща към свободния избор на волята му. Защото желанието и нежеланието са присъщи на собствената му воля.

Глава IV.

6. Трябва да се пазим обаче да не схванем всичките тези, а и останалите божествени свидетелства в защита на свободната воля (които несъмнено са твърде много) така, че да не остане място за помощта и благодатта Божия спрямо благочестивия и добродетелен живот, за който наградата ще е вечна; и да не дръзне някой нещастник, който живее добродетелно и върши добри дела (или по-скоро си въобразява че живее добродетелно и върши добри дела), да се възслави в себе си, а не в Господа, и в себе си да положи упованието на праведния живот, та да го стигне проклятието на пророк Йеремиа, който казва: "Проклет оня човек, който се надява на човек и плътта на мишците си прави своя опора, и чието сърце страни от Господа" (Йеремиа 17:5). Разберете добре, братя, това свидетелство на пророка. Наистина, той не е рекъл: "Проклет оня човек, който се надява на себе си", и някому може да се стори, че той казва: "Проклет оня човек, който се надява на човек", та никой да се не надява на друг човек, а на себе си. Та за да покаже, че увещава човека и на себе си да се не уповава, веднага след думите: "Проклет оня човек, който се надява на човек", добавя: "и плътта на мишците си прави своя опора". Мишцата тук означава способността за действие. А под името "плът" следва да се разбира човешката уязвимост. И плътта на мишците си прави своя опора онзи, който смята, че за да постъпва добре му стига онази уязвима и немощна, сиреч човешка, способност, и не се уповава на Господнята помощ. Затова добавя: "и чието сърце страни от Господа". Такава е пелагианската ерес, не древната, ами наскоро възникналата: и макар тази ерес да бе оспорвана дълго време, по необходимост въпросът достигна и до последните епископски събори; оттам аз ви изпратих ако не всичко, то поне заслужаващото да бъде прочетено. Ние, следователно, да се не надяваме на човек и плътта на мишците си да не правим наша опора, и да не страни сърцето ни от Господа, ами да му рече: "Бъди мой помощник; не ме отхвърляй и не ме оставяй, Боже, Спасителю мой" (Псалм 26:9).

7. Така че, любезни, както с гореприведените свидетелства на Светото Писание доказахме, че за добродетелен живот и праведно действуване в човека е налице свободно произволение на волята, тъй да разгледаме и божествените свидетелства за благодатта Божия, без която не можем да сътворим нищо добро. Първо да кажа нещо за собствения ви обет. Защото не би ви събрало това общежитие, в което живеете във въздържание, ако не бяхте презряли насладата от съпружеството. Но ето, когато учениците казали по повод реченото от Господа: "Ако е такова задължението на човека към жената, няма полза да се жени", той им отвърнал: "Не всички възприемат тая дума, но ония, на които е дадено" (Матей 19:10-11). Нима не към свободното произволение на Тимотей се обръщал апостолът, като рекъл: "Пази себе си чист" (I Тимотей 5:22)? И тук именно посочва могъществото на волята, като казва: "без да е в нужда и властен във волята си, да пази своята девица". Ала "не всички възприемат тая дума, но ония, на които е дадено". Защото ония, на които не е дадено, или не искат, или не могат да изпълнят това, дето желаят: а на които е дадено, тъй желаят, че съумяват и да изпълнят желанието си. И тъй, за да бъде възприето от някои словото, дето не всички могат да възприемат, са нужни както дар Божии, тъй и свободно произволение.

8. Защото нали и за самото целомъдрие в брачния живот апостолът казва: "Нека прави каквото иска: няма да съгреша; нека такива се омъжват" (I Коринтяни 37:36); ала при все това и този живот е дар Божии по думите на Писанието: "От Господа се венчае жената за мъж". Затова учителят на езичниците, препоръчвайки в проповедта си както съпружеското целомъдрие, заради което не се върши прелюбодеяние, тъй и превъзходящото това съвършенство въздържание, заради което се не стремим изобщо

към никое плътско съединение, посочва, че и едното, и другото са дарове Божии, като пише до коринтяните и им напомня, че съпрузите не бива да се мамят един друг: и след като им го е напомнил, прибавя: "Защото желая всички човеци да са като мене" - понеже сам той се въздържа от всякакво плътско общение; и след това казва: "Ала всеки си има своя дарба от Бога, един - тъй, други - инак" (I Коринтяни 7:7). Нима всичките ти многобройни наредби в закона Божи, да се не блудства и да се не прелюбодейства, указват нещо друго, освен свободното произволение? Защото не би имало такива наредби, ако човекът не притежаваше собствена воля, която да се подчини на божествените заповеди. И все пак тя е Божи дар, без който е невъзможно да се спазва заповедта за непорочност. Затова и казва онзи мъж в книгата на Премъдростта: "Когато разбрах, че иначе не мога я овладя, освен ако Бог дари, - и че беше работа на разума да се познае, чий е този дар" (Премъдрост Соломонова 8:21). А за да не се спазят тия свети заповеди за непорочност, "всеки се изкушава, увличан и примамван от собствената си похот" (Яков 1:14). Тъй че ако човек се опита да каже: "Искам да ги спазвам, но похотта ми ме надвива", ще му изтъкне Писанието свободното му произволение с приведените по-горе думи: "Не се оставяй да те надвива злото, но надвивай злото с добро". Но за да стане това, на помощ иде благодатта: а пък ако не дойде, не ще има закон освен силата на греха. Защото умножава се похотта и по-силна става от запрещаващия закон, ако на помощ не се притече духът на благодатта. Това именно твърди същият учител на езичниците: "Жилото на смъртта е грехът, а силата на греха е законът". Ето защо казва човекът: "Искам да спазвам наредбата на закона, но ме надмогва силата на похотта ми". И когато се обърнат към волята му и рекат: "Не се оставяй да те надвива злото", ще му помогне ли нещо, ако благодатта не му дойде на помощ? Това прибавил по-нататък и сам апостолът: защото като казал: "силата на греха е законът", продължил: "Да въздадем благодарение Богу, Който ни дарява победата чрез Господа нашего Иисуса Христа" (I Коринтяни 15:56-57). Следователно и победата, надмогваща порока, е не нещо друго, ами дар Божи, подпомагащ в това сражение свободната воля.

9. Затова и небесният Учител говори: "Бъдете будни и се молете, за да не паднете в изкушение" (Матей 26:41). Значи всеки, сражавайки се срещу собствената си похотливост, трябва да се моли, да не изпадне в изкушение, сиреч да не бъде увлечен и съблазнен от нея. А в изкушение не ще изпадне, ако с добрата си воля надмогне злото желание. И все пак произволенията на човешката воля не ще е достатъчно, ако Господ не отдаде победата на оногова, който се моли да не бъде въвеждан в изкушение. А има ли нещо по-очевидно от благодатта Божия, която се проявява там, дето постигаме онова, за което се молим? Защото ако е рекъл Спасителят наш: "Бъдете будни, за да не паднете в изкушение", това увещание очевидно е насочено към човешката воля; а пък с думите "и се молете" посочва, че Бог ни помага да не изпадаме в изкушение. Речено е на свободното произволение: "Не пренебрегвай, синко, наказанието от Господа" (Притчи 3:11); и Господ говори: "Но аз се молих за тебе, Петре, да не оскъдне вярата ти" (Лука 22:32). Човеку на помощ се притича, следователно, благодатта, за да не се заповяда безпричинно на волята му.

Глава V.

10. Когато Бог казва: "Обърнете се към Мене, и аз ще се обърна към вас" (Захария 1:3), едното от тях - сиреч това, дето ние се обръщаме към него - е очевидно присъщо на нашата воля, а другото - дето Бог се обръща към нас - е присъщо на благодатта Божия. Тук пелагианите могат да си помислят, че е възтържествувало тяхното мнение, според

което благодатта Божия не се дарява според заслугите ни. Такова нещо обаче не дръзнал да твърди дори и самият Пелагий, когато на изток, в провинция Палестина, дето е разположен градът Иерусалим, го изпитвали епископите. Но сред останалите възражения срещу него било издигнато и това, че според него благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни: а това е толкова чуждо на католическото учение и толкова враждебно на Христовата благодат, че ако той не предал на анатема осъжданото учение, сам би си тръгнал оттам анатемосан. Но че тази анатема била лицемерна, показват по-сетнешните му книги, в които не защитава нищо друго, освен че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни. Та те подбират такива места от Писанието, подобни на приведеното от мен малко по-горе: "Обърнете се към Мене, и аз ще се обърна към вас", за да излезе, че благодатта Божия, в която и Бог се обръща към нас, ни се дарява според заслугата на собственото ни обръщане към него. И не забелязват ония, които мислят така, че ако дар Божи не беше и самото ни обръщане към Бога, не бихме вопили към него "Боже на силите, възстанови ни!" (Псалм 79:8); и: "Няма ли пак да ни оживиш", или: "Възстанови ни, Боже на нашето спасение" (Псалм 84:7, 5), и други от този род, чието изброяване би било твърде дълго. Защото какво друго означава да стигнем до Христа, ако не да се обърнем към него във вярата си? И въпреки това той е рекъл: "Никой не може да дойде при Мене, ако му не бъде дадено от Моя Отец" (Йоан 6:65).

11. Също така писаното във втора книга на "Паралипоменон": "Господ е с вас, когато сте вие с Него; и ако Го търсите, ще го намерите; ако пък Го оставите, и Той ще ви остави" (II Паралипоменон 15:2), посочва произволението на волята. Ала ония, които твърдят, че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни, схващат тези свидетелства тъй, уж че заслугата ни се състои в това, дето сме с Бога, а пък благодатта се дарява според тая заслуга, за да бъде и той с нас. И заслугата ни уж е в това, дето го търсим; а според тая заслуга ни се дарява благодатта му, за да го намерим. Той прогласява свободата на волята и в първа книга, дето е речено: "И ти, сине Соломоне, да познаваш Бога, твоя баща, и да Му служиш от все сърце и от все душа, защото Господ изпитва всички сърца и знае всички движения на мислите. Ако Го търсиш, ще Го намериш; Ако Го оставиш, Той ще те остави завинаги" (I Паралипоменон 28:9). Но те извеждат човешката заслуга от думите "ако Го търсиш" и смятат, че благодатта се дарява за тая заслуга, понеже е казано "ще Го намериш": и се стараят с все сили да докажат, че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни - сиреч, че благодатта не е благ дар. Защото комуто се въздава според заслуга, "заплатата се вменява не по милост, а по дълг", както напълно ясно се изразява апостолът (Римляни 4:4).

12. И у апостол Павел е имало заслуга, ала зла, когато преследвал Църквата; затова и казва: "Не съм достоен да се нарека апостол, понеже гоних църквата Божия". Но макар че имал тая зла заслуга, за злото му се въздало добро; затова и добавя по-нататък: "Но с благодатта на Бога съм това, което съм". А за да укаже и на свободното произволение, тутакси добавя: "и Неговата благодат в мене не беше напразно, а повече от всички тях се потрудох". И се обръща той с увещание към свободната воля и на останалите, на които говори: "Ние ви молим да не приемате напразно благодатта Божия" (II Коринтяни 6:1). Защо ги моли за това, ако те са приели благодатта тъй, че са загубили собствената си воля? Но за да не помисли някой, че самата воля е способна на нещо добро без благодатта Божия, след думите: "Неговата благодат в мене не беше напразно, а повече от всички тях се потрудох", добавя и следното: "ала не аз, а Божията благодат, която е с мен" (I Коринтяни 15:9-10), сиреч не сам аз, а благодатта Божия с мен: или казано другояче - не благодатта Божия сама, не сам той, а благодатта Божия съвместно

с него. А това, дете бил призван от небето и се обърнал за това толкова велико и дейно призвание, се дължи само на благодатта Божия; защото заслугите му били големи, но зли. И сетне на друго място се обръща към Тимотей: "Стани участник в страданията за благовестието Христово по силата на Бога, Който ни спаси и повика към свето знание, не заради нашите дела, а по Свое благоволение и благодат, дадена нам в Христа Исуса" (II Тимотей 1:8-9). Припомняйки си заслугите си, ала злите, той казва: "Защото и ние някога бяхме неразумни, непокорни, заблуждавани, бяхме роби на похоти и на разни сладострастия, живеехме в злоба и завист, бяхме отвратителни, мразехме се един други" (Тит 3:3). Какво, ако не наказание, заслужават всичките ти злодеяства? Но Бог, който въздава добро за злините, чрез благодатта си (която ни се дарява не според заслугите ни) сторил онова, за което се говори веднага след това: "А когато се яви благодатта и човеколюбието на нашия Спасител, Бога, Той ни спаси не поради делата на праведност, що ние извършвахме, а по Своята милост, чрез банята на възраждането и обновата на Духа Светаго, Когото изобилно изля върху нас чрез Исуса Христа, нашия Спасител, та, оправдани с Неговата благодат, да станем по надежда наследници на вечния живот" (Тит 3:4-7).

Глава VI.

13. С такива и подобни свидетелства се доказва, че благодатта Божия ни се дарява не според заслугите ни: защото тя е била дарявана не само без каквито и да е добри, ами и при множество зли заслуги, подобни на гореспоменатите, пък виждаме, че и всекидневно се дарява въпреки тях. Но, очевидно, след като бъде дарена, и самите ни заслуги започват да бъдат добри, ала чрез нея: защото ако тя отстъпи, човекът рухва и свободното му произволение не го въздига, ами го погубва. Ето защо, когато човек започне да си събира добри заслуги, трябва да ги припише не на себе си, ами на Бога, комуто е речено в псалом: "Ти беше мой помощник; не ме оставяй" (Псалм 26:9). С думите "не ме оставяй" псалмистът показва, че ако бъде изоставен, сам по себе си той не ще е годен за нищо добро: затова и казва: "И аз си думам в моята благочестина: няма да се поколебая навека". Защото си въобразявал, че доброто, с което бил преизпълнен, е негово и че не ще се поколебае в него: но благодатта го напуснала за малко, за да му покаже чие е онова, с което бил започнал да се хвали като със свое - така че, вразумен, той прогласява: "По благоволението Си, Господи, Ти укрепи моята планина; но скри лицето Си, и аз се смутих" (Псалм 29:7-8). Затова благодатта Божия е необходима за човека - не само за да се оправдае нечестивият, сиреч от нечестив да стане праведен, когато за злото му се въздаде добро, ами и когато вече е оправдан чрез вярата си, да го съпътствува благодатта и той да се опира на нея, за да не падне. Затова в "Песен на песните" е писано за самата Църква: "Коя е тая, избелената, която възлиза, опирайки се на своя възлюбен?" (Песен на песните 8:5). "Избелена" е онази, която сама по себе си не може да бъде бяла. И от кого е избелена, ако не от оногова, който казва чрез пророка: "Да бъдат греховете ви и като багрено - като сняг ще избеля" (Исаия 1:18). И тъй, тя няма никаква добра заслуга за това, че била избелена: но като станала бяла, вече ходи в доброто, стига само да се опира неотклонно на оная, от когото е била избелена. Затова и самият Исус, на когото се опира избелената, рекъл на учениците си: "Без Мене не можете да вършите нищо" (Йоан 15:5).

14. Та за да се върнем към апостол Павел, който - както установихме - без каквито и да е добри заслуги, ами, напротив, с множество зли, придобил благодатта от Бога, въздаващ за злото с добро, и да видим, какво говори той непосредствено преди страстите си, пишейки на Тимотей: "Аз вече ставам жертва и времето на моето

отхождане настъпи. С добрия подвиг се подвизавах, път свърших, вярата опазих". Тук той споменава всички свои добри заслуги - в смисъл, че за добрите си заслуги ще получи венеца онзи, който за злите си заслуги придобил благодат. Но обърнете внимание, какво следва после: "Очаква ме венецът на правдата, който ще ми даде в оня ден Господ, Праведният Съдия" (II Тимотей 4:6-8). Кому ще възложи венеца праведният Съдия, ако преди това благодат не е дарил милосърдният Отец? Как ще го възложи заслужено, ако преди това благодатно не е дарил милостта си?

15. Ала когато пелагианите казват, че според заслугите ни не се въздава единствено онази благодат, чрез която се опрощават човешките грехове, а пък онази, която се дава накрая, сиреч вечният живот, зависи от прежните ни заслуги, то на това трябва да се отговори. Защото ако разбираха заслугите ни така, че да ги смятат също за Божи дарове, този възглед не бива да бъде отхвърлян: но тъй като те възвестяват човешките заслуги така, че - както твърдят - човек уж ги имал от себе си, с пълно право апостолът им отвърща: "Кой те отличава от другите? Какво имаш, което да не си получил? А щом си получил, защо се хвалиш, като да не си получил?" (I Коринтяни 4:7). Прочее, на човек, мислещ така, с пълно право се казва: "Собствените си дарове увенчава Бог, а не заслугите ти; а ако от теб са заслугите ти, значи не са от Бога". Ако обаче не са от Бога, значи са зли - а Бог не увенчава такива; ако пък са добри, значи са Божи дарове; защото, както казва апостол Яков: "Всяко добро даяние и всеки свършен дар иде отгоре, слизайки от Отца на светлините" (Яков 1:17). Затова и Йоан, Господният предтеча казва: "Не може човек да приеме нищо, ако му не бъде дадено от небето" (Йоан 3:27): и както пленил плен от небето, отдето снизходил и Светият Дух, когато Иисус се възнесъл, той дарил и дарове на човеците (Псалм 67:19; Ефесяни 4:8). Затова, ако добрите ти заслуги са Божи дарове, Бог увенчава добрите ти заслуги не като свои заслуги, а като свои дарове.

Глава VII.

16. Затова нека разгледаме и самите заслуги на апостол Павел, за които - по собствените му думи - ще му възложи венеца на правдата праведният съдия, и да видим дали заслугите му са негови собствени, сиреч дали сам той си ги е подготвил, или са дарове Божи. "С добрия подвиг - казва той - се подвизавах, път свърших, вярата опазих". Най-напред, тези добри деяния не биха се осъществили, ако не ги предшествуваха добри помишления. Обърнете внимание, впрочем, какво казва той за самите помишления, когато се обръща към коринтяните с думите: "Но не затова, че сме способни да помислим нещо от себе си като от нас си; напротив, способността ни иде от Бога" (II Коринтяни 3:5). После нека изследваме всяко поотделно. "С добрия подвиг се подвизавах" - казва. Питам, с каква сила се е подвизавал - с такава ли, която е от самия него, или с дарената му свише? Ала не може да бъде, един толкова велик учител да не знае закона Божи, прогласен във "Второзаконието": "И да не кажеш в сърцето си: "моята сила и костта на моята ръка ми придобиха това богатство", но да помниш Господа, твоя Бог, защото Той ти даде сила да придобиваш богатство" (Второзаконие 8:17-18). Каква обаче е ползата от подвига ако резултатът му не е победа? А кой, ако не Бог ни дарява победата, за която апостолът казва: "Да въздадем благодарение Богу, Който ни дарява победата чрез Господа нашего Иисуса Христа" (I Коринтяни 15:57)? И на друго място, споменавайки свидетелството на псалома: "Заради Тебе весден ни умъртвяват; смятат ни като овци за клане", допълва и казва: "Но във всичко това удържахме преголяма победа чрез Оногова, Който ни възлюби" (Псалм 48:22; Римляни 8:36-37): значи не чрез нас, а чрез възлюбилния ни. Сетне казва "път свърших": ала това

казва същият, който другаде говори: "Това зависи не от оногова, който желае, нито от оногова, който тича, а от Бога, Който милува" (Римляни 9:16). Тази мисъл по никой начин не може да бъде извъртяна така, че да се рече: "Не от Бога, който милува, ами от човека, който желае или тича": защото който дръзне да твърди подобно нещо, ще се прояви като откровено противоречащ на апостола.

17. Накрая казва: "вярата опазих": ала това казва онзи, който говори другаде: "Като помилуван от Господа да му бъда верен" (I Коринтяни 7:25). Разбира се, той не казва: "помилуван съм от Господа, защото съм му верен", а: "за да съм му верен", показвайки със самото това, че и самата вяра е невъзможна без помилуване от Бога и че и тя е дар Божи. Това той учи откровено, казвайки: "Защото по благодат сте спасени чрез вярата; и това не е от вас - Божий дар е." Защото е възможно някои да рекат: "Затова получихме благодатта, защото повярвахме", приписвайки, тъй да се рече, на себе си вярата, а на Бога - благодатта. Затова именно апостолът казва: "чрез вяра", но сетне: "това не е от вас - Божий дар е". А за да не рекат, че с делата си са заслужили такъв дар, веднага след това добавя: "не е от дела, за да не би някой да се похвали" (Ефесяни 2:8-9). Не че отричал или смятал за суетни добрите дела (защото твърди, че Бог въздава всекиму според делата му - Римляни 2:6), ами настоявал, че делата са от вяра, а не вярата - от дела; затова делата ни праведни са от оная, от когото е и самата вяра, за която е речено: "Праведният чрез вярата си ще бъде жив" (Авакум 2:4).

18. Людете не разбират казаното от самия апостол: "Мислим, че човек се оправдава с вярата, без делата по закона" (Римляни 3:28) и си въобразяват, че според него е достатъчно човек да вярва, макар и да живее зле и да не върши добри дела. Но не може да мисли така оная Съсъд на избраничеството, който, като рекъл на едно място: "Защото в Христа Исуса нито обрязването има сила, нито необрязването", тутакси добавил: "но вярата, която действа чрез любов" (Галатяни 5:6). Това е същата тая вяра, която отделя верните Богу от нечистите демони: защото и последните, както казва апостолът, "вярват и треперят" (Яков 2:19), ала не вършат добро. Следователно в тях я няма оная вяра, чрез която е жив праведният, сиреч която действа чрез любов, за да ѝ въздаде Бог живот вечен за делата ѝ. А тъй като и собствените ни добри дела са от Бога, както от него са вярата и любовта в нас, споменатият Учител на езичниците нарича благодат и самия вечен живот.

Глава VIII.

19. От тук възниква един не особено лек въпрос, който следва - с помощ Господня - да бъде решен. Защото ако вечният живот се въздава за добрите дела, както ясно говори Писанието, понеже Бог "ще въздаде всекиму според делата му" (Матей 16:27), то как така вечният живот е благодат, щом благодатта не се въздава за делата, ами благодатно, сиреч даром се дарява, по думите на самия апостол: "На оногова, който работи, заплатата се вменява не по милост, а по дълг" (Римляни 4:4), и още: "Тъй, прочее, и в сегашно време, по избор на благодатта, запази се остатък", и веднага след това: "Но ако е по благодат, не е вече по дела; защото инак благодатта не би била вече благодат" (Римляни 11:5-6). Та как ще е живот вечен благодатта, която се извлича от делата? Или може би апостолът не е твърдял, че вечният живот е благодат? Напротив, точно това твърди той, и никой не може да го оспори: и нужен му бил не тълкувател изтънчен, ами слушател внимателен. Защото като рекъл: "платката, що дава грехът, е смърт", тутакси добавил: "а дарът Божий е живот вечен в Христа Исуса, нашия Господ" (Римляни 6:23).

20. И тъй, струва ми се, че този въпрос не може по никой начин да бъде решен, докато не разберем, че и самите ни добри дела, за които ни се въздава живот вечен, се дължат на благодатта Божия, понеже казва Господ Исус: "Без Мене не можете да вършите нищо" (Йоан 15:5). И като рекъл: "Защото по благодат сте спасени чрез вярата: и това не е от вас - Божий дар е; не е от дела, за да не би някой да се похвали": апостолът видял, че хората могат да схванат тези думи в смисъл, че вярващите не се нуждаят от добри дела, ами че само вярата им е достатъчна; и че - от друга страна - те могат да се похвалят с добрите си дела, като че ли за да ги извършат, са си самодостатъчни: затова и веднага добавя: "Защото Негово творение сме ние, създадени в Христа Исуса за добри дела, що Бог е предназначил да вършим" (Ефесяни 2:8-10). Какво означава казаното от него, когато споменава благодатта Божия: "не от дела, за да не би някой да се похвали"? Защо казва това, привеждайки основанието, че "Негово творение сме ние, създадени в Христа Исуса за добри дела"? Как тогава "не от дела, за да не би някой да се похвали"? Но виж и уразумей, че думите "не от дела" означават "не от твоите", сиреч от онези, които се дължат на самия тебе, ами от тези, за които Бог те е създал, сиреч образувал и сътворил. Защото когато казва: "Негово творение сме, създадени в Христа Исуса за добри дела", той има предвид не онова сътворяване, чрез което сме били създадени като човечи, а другото, за което говори онзи, който очевидно вече е човек: "Сърце чисто създай в мене, Боже" (Псалм 50:12), и за което апостолът казва: "И тъй, който е в Христа, той е нова твар; древното премина; ето, всичко стана ново. А всичко е от Бога" (II Коринтяни 5:17-18). Създадени сме, следователно, сиреч оформени и сътворени "за добри дела", които не ние а "Бог е предназначил да вършим". И тъй, любезни братя, ако животът ни не е нищо друго, освен Божия благодат, несъмнено и вечният живот, който се въздава за добрия живот, е благодат Божия: и той се дава даром, защото и онзи, комуто се дава, даром е даден. Но този живот, на който се дава, е само благодат, а онзи, който му се дава като възнаграждение, е благодат въз благодат, като награда за праведността - за да е верно (а то е верно!), че Бог въздава всекиму според делата му.

Глава IX.

21. Но може би ще попитате, дали в Светото Писание съм срещал израза "благодат въз благодат". Вземете евангелието от Йоана, в такава светлина просияващо, дето Йоан Кръстител казва за Господа Христа: "И от Неговата пълнота всички ние приемаме, и благодат въз благодат" (Йоан 1:16). И тъй, от неговата пълнота приемаме според мярата си, тъй да се рече, нашите дялове, за да живеем добре, "както Бог е отмерил всекиму" (Римляни 12:3); понеже "всеки си има своя дарба от Бога, един - тъй, други - инак" (I Коринтяни 7:7): и това е благодатта. А освен това приемаме и благодат въз благодат, когато ни се въздава вечният живот, за който апостолът казва: "А дарът Божий е живот вечен в Христа Исуса, нашия Господ", след като преди това е рекъл: "Платката, що дава грехът, е смърт". Наистина, та отплата е заслужена, защото на воинството дяволско се въздава дължимото - вечната смърт. И макар тук да е можел да каже, и то с право, "Отплатата за праведността е живот вечен", предпочел да рече: "дарът Божий е живот вечен": за да разберем от това, че не за заслугите ни, ами по своето милосърдие Бог ни води към вечния живот. За Бога именно говори в псалма човекът Божи, обръщайки се към душата си: "увенчава те с милост и щедрости" (Псалм 102:4). Ала не се ли възлага венецът за добри дела? Тъй като, обаче, самите добри дела на добрите люде сътворява онзи, за когото е речено: "Бог е, Който ви прави и да искате, и да действувате според благата му воля", затова псалмът прогласява: "увенчава те с милост

и щедрости": защото по негова милост творим доброто, за което ни се възлага венецът. Впрочем със словата: "Бог е, Който ви прави и да искате, и да действувате според благата му воля", не бива да смятаме, че е премахнато свободното произволение. Защото ако беше така, не би казал по-горе: "със страх и трепет вършете вашето спасение" (Филипяни 2:13,12). Защото когато се отдава заповед да се извърши нещо, тя е отнесена към свободното произволение - ала да бъде то със страх и трепет, за да не би людете, приписвайки на самите себе си добрите си дела, да се хвалят с тях като със свои собствени. Един вид, апостолът бил изпитван, като му викали: Защо рече "със страх и трепет"? а той пояснил смисъла на тия думи, като отвърнал: "Бог е, Който ви прави и т.н.". Защото ако се страхувате и треперите, няма да се хвалите с добродейанията си като с ваши собствени, понеже Бог е, който действува във вас.

Глава X.

22. И тъй, братя, по свободен избор сте длъжни да не вършите зло и да вършите добро; защото това ни предписва законът Божи в свещените книги, както във вехтите, тъй и в новите: но да прочетем и с помощ Господня да уразумеем думите на апостола: "Защото чрез делата на закона няма да се оправдае пред Него нито една плът; понеже чрез закона се познава грехът" (Римляни 3:20). "Познава се", казва, а не "унищожава се". Ако обаче човекът познае греха, а пък благодатта не му се притече на помощ да се опази от онова, което е познал, законът наистина поражда гняв - което на друго място твърди и сам апостолът, чиито думи са: "законът поражда гняв". Той казал това, понеже по-голям е гневът Божи върху престъпника, който познал чрез закона греха и все пак го сторил; този човек наистина е престъпник срещу закона, както е казано другаде: "Дето пък няма закон, няма и престъпление" (Римляни 4:15). Затова пък на друго място казва: "за да служим Богу с обновен дух, а не по вехтата буква", желяйки под вехтата буква да се разбира законът, а под обновения дух - какво друго, ако не благодатта? И за да не помисли някой, че обвинява или порицава закона, след това си задава въпроса и казва: "Какво прочее, ще кажем? Нима законът е грях? Съвсем не." А сетне добавя: "Ала аз узнах греха не иначе, освен чрез закона" (което следва от твърдението му, че чрез закона се познава грехът). "Защото - казва - и похотта не бих познал, ако законът не казваше: "не похотствувай". Но грехът, като взе повод от заповедта, произведе в мене всякаква похот; защото грехът без закона е мъртъв. Аз живеях някога си без закон; но когато дойде заповедта, грехът оживя, пък аз умрях; и оказа се, че заповедта, дадена за живот, ми послужи за смърт, защото грехът, като взе повод от заповедта, ме прелъсти и чрез нея ме умъртви. Тъй че законът е свет, и заповедта - света, справедлива и добра. И тъй, доброто ли стана за мене смърт? Съвсем не: но грехът, за да се яви той, че е грях, като ми причинява чрез доброто смърт, та чрез заповедта грехът да стане извънредно греховен" (Римляни 7:6-13). И на галатяните казва: "Като узнахме, че човек се оправдава не чрез дела по закона, а само чрез вяра в Исуса Христа, и ние повярвахме в Христа Исуса, за да се оправдаем чрез вярата в Христа, а не чрез дела по закона; защото чрез дела по закона няма да се оправдае никоя плът" (Галатяни 2:16).

Глава XI.

23. Какво обаче да правим с твърдението на пелагианите, тези суетни и извратени люде, че законът е благодатта Божия, помагача ни да не грешим? Какво да правим с тия нещастници, които, без нито за миг да се усъмнят в думите си, противоречат на един толкова велик апостол? Той казва, че грехът чрез закона е събрал сили срещу човека, че чрез заповед, пък била тя свята, справедлива и добра, го убива, и че чрез доброто

предизвиква смъртта му, от която не би се спасил, ако духът не оживотвореше тогава, когото буквата е убила - както казва на друго място: "Буквата убива, а духът животвори" (II Коринтяни 3:6); докато тези невразумими люде, слепи за светлика Божий, глухи за Божи глас, настояват, че животвори убиващата буква, а на духа животворящ противословят. "И тъй, братя, - да ви напомня по-добре с думите на самия апостол - ние не сме длъжници на плътта, та да живеем по плът; защото ако живеете по плът, ще умрете; но ако чрез духа умъртвявате деянията на тялото, ще бъдете живи". Казах това, за да отвърна с апостолските слова свободното ви произволение от злото и да ви насърча към доброто: и все пак, когато не живеете по плът, ами чрез духа умъртвявате деянията на тялото, не бива да хвалите човека, сиреч себе си, а Господа. Наистина, за да не се възгордеят тия, на които говори тези неща, и за да не си въобразят, че способността им да вършат такива добри дела е от собствения им дух, а не от духа Божи, след думите: "Но ако чрез духа умъртвявате деянията на тялото, ще бъдете живи", веднага добавя: "понеже всички, водени от Духа Божий, са синове Божии" (Римляни 8:12-14). Ето защо, когато чрез духа умъртвявате деянията на тялото, за да бъдете живи, възславяйте, хвалете и благодарете на оня, чийто дух ви води, за да можете да вършите всичко това и да се окажете синове Божии. "Понеже всички, водени от Духа Божий, са синове Божии".

Глава XII.

24. Затова и онези, дето се осланят единствено на помощта на закона, а се не осланят на благодатта, дето се доверяват на собствената си сила и са водени от собствения си дух - не са синове Божии. Такива са тези, за които въпросният апостол казва, че "без да разбират Божията правда и търсейки да изтъкнат своята правда, те се не покориха на Божията правда" (Римляни 10:3). Това казал за юдеите, които, превъзнасяйки себе си, отхвърлили благодатта и поради това не повярвали в Христа. Те търсели - казва апостолът - да изтъкнат своята правда, а тая правда е от закона; не защото от тях е установен законът, ами понеже в закона, що е от Бога, установили правдата си, като повярвали, че този закон можа да се изпълни със собствените им сили, и не познали правдата - не тази, с която Бог е праведен, ами онази, която е дадена човеку от Бога. И за да знаете, какво е казал той за правдата, що е в закона, и за другата, що е в човека от Бога, чуйте какво казва на друго място, говорейки за Христа: "Па смятам, че всичко е вреда, и всичко считам за смет, за да придобия Христа, и да се намеря в Него, имайки не своя от закона праведност, а придобивана чрез вяра в Христа, сиреч праведност от Бога чрез вяра" (Филипийни 3:8). Какво означава "имайки не своя от закона праведност", ако не че самият закон не е от него, ами от Бога? Не означава ли, че той назовал праведността своя, макар че тя е от закона, понеже помислил, че законът може да се изпълни по негова воля и без помощта на благодатта, която се дава чрез вярата в Христа? Затова като рекъл: "имайки не своя от закона праведност", после добавил: "а придобивана чрез вяра в Христа, сиреч праведност от Бога чрез вяра". Та правда не познавали тия, за които е речено: "без да разбират Божията правда", сиреч дадената от Бога (а не дарява не убиващата буква, ами животворящият дух), "и търсейки да изтъкнат своята правда" (която сам той назовава правда от закона, говорейки, че няма своята правда от закона); "и се не покориха на Божията правда", сиреч не се покориха на Божията благодат. Защото на закона се подчинявали те, не на благодатта, и затова над тях властвувал грехът, от който човек се освобождава не чрез закона, а чрез благодатта. Ето защо и другаде казва: "Грехът не бива да господарува над вас, защото вие не сте под закона, а под благодатта" (Римляни 6:14) - не защото законът е лош, ами защото под него са тия, на които вменява вина, заповядвайки им, ала лишавайки ги от

помощ. А благодатта помага, щото всеки да бъде изпълнител на закона - защото без благодатта подчиненият на закона ще бъде само негов слушател. Та на такива апостолът казва: "Вие, които искате да се оправдавате със закона, отпаднахте от благодатта" (Галатяни 5:4).

Глава XIII.

25. Кой е дотолкова глух за апостолските слова, кой е дотолкова глупав, даже безумен, кой дотолкова не разбира собствените си думи, че да дръзне да отъждестви благодатта със закона, въпреки че онзи, който знае какво говори, вопие: "Вие, които искахте да се оправдавате със закона, отпаднахте от благодатта"? А щом законът не е благодат (понеже за осъществяване на закона може да помогне не самият закон, ами благодатта), мигар ще е природа благодатта? Защото и това - че благодатта е природа - дръзват да твърдят пелагианите, и още, че ние сме сътворени в тази природа така, че да имаме ум разумен, с който да можем да разбираме - сътворени сме по образ Божи, за да властвуваме над рибите морски, над птиците небесни и над всички зверове, дето пълзят по земята. Ала това не е благодатта, препоръчвана от апостола чрез вярата в Исуса Христа. Защото очевидно е, че тази природа в нас е обща с тази на нечестивците и неверниците, а чрез вярата в Исуса Христа благодат има само у ония, у които е и самата вяра. "Защото не всички имат вяра" (II Солунци 3:2). Най-сетне, както истинно говори на тия, които, опитвайки да се оправдаят със закона, отпаднали от благодатта: "Защото ако чрез закона е оправданието, тогава Христос напразно умря" (Галатяни 2:21): тъй истинно говори и на ония, които смятат, че благодатта, която препоръчва и възприема вярата в Христа, е природа: "Ако чрез закона е оправданието, тогава Христос напразно умря". Защото вече имало закон, ала той не дал оправдание, имало и природа, ала и тя не оправдала: затова и Христос не умрял напразно, та и законът да се изпълни чрез оня, дето рекъл: "Не да наруша закона съм дошъл, а да го изпълня" (Матей 5:17), и погубената в Адама природа да се възстанови чрез оногова, който рекъл, че е дошъл "да подири и спаси погиналото" (Матей 18:11 и Лука 19:10); а че ще дойде той, в това вярвали даже и древните отци, които възлюбихи Бога.

26. Те твърдят още, че благодатта Божия, която е дарена чрез вярата в Исуса Христа и която не е нито закон, нито природа, има сила единствено да опрощава отминалите грехове, но не и да допринася за избягването на бъдните или да ги превъзмогне в противоборство. Ала ако това беше вярно, след словата на молитвата Господня: "Прости ни дълговете, тъй както и ние прощаваме на нашите длъжници", не бихме прибавяли: "И не ни въвеждай в изкушение" (Матей 6:12-13). Първото казваме, за да ни се опростят греховете, второто - за да се предпазим от тях или да ги победим; а за последното не бихме имали основание да измолваме от Отца, който е на небесата, ако можехме да сторим всичко това със силата на човешката воля. Препоръчвам Ви, любими батко, и силно Ви увещавам внимателно да прочетете книгата на блажени Киприан "За Господнята молитва", да вникнете в нея, доколкото Бог Ви помогне, и да съхраните написаното в паметта си. Там ще видите по какъв начин той се обръща към свободното произволение на ония, които наставлява в тая си проповед, за да им покаже все пак, че онова, що трябва да бъде изпълнено в закона, в молитвата следва да бъде измолено. А това наистина би било напразно, ако за целта бе достатъчна човешката воля, без божественото вспоможение.

Глава XIV.

27. Но след като бяха убедени тези не защитници, ами надменни унищожители на свободното произволение, че нито знаенето на закона, нито природата, нито пък само отпускането на греховете е онази благодат, която ни се дарява чрез нашия Господ Исуса Христа, ами че тя именно прави, щото и законът да се изпълни, и природата да се освободи, и грехът да не може да ни надмогне: та след като бяха убедени в това, те се обърнаха към това, за да докажат по който и да е начин, че благодатта Божия ни се дарява според заслугите ни. Наистина, те казват: "Макар че тя не ни се дава според заслугите на добрите ни дела, доколкото чрез нея именно творим добро; тя все пак ни се дава според заслугата на добрата ни воля - понеже, твърдят, най-напред се проявява добрата воля на молещия, предшествувана от волята на вярващия, та според тази заслуга да последва благодатта на чулия молитвата ни Бог".

28. Впрочем за вярата, сиреч за волята на вярващия, вече говорих по-горе (сравни 16-18), доказвайки, че тя се отнася към благодатта - защото апостолът рекъл не: "Помилуван бях от Господа, понеже Му бях верен", а: "Помилуван от Господа да му бъда верен" (I Коринтяни 7:25). Има и други свидетелства, в които се съдържа казаното: "Мислете скромно насперед вярата, каквато Бог е отмерил всекиму" (Римляни 12:3). И споменатото вече от мен: "Защото по благодат сте спасени чрез вярата; и това не е от вас - Божий дар е" (Ефесяни 2:8). И написаното до ефесяните: "Мир на братята и любов с вяра от Бога Отца и от Господа Исуса Христа" (Ефесяни 6:23). И също: "Защото вам е дарувано заради Христа не само да вярвате в Него, но и да страдате за Него" (Филипяни 1:29). И едното, и другото - и вярата на вярващите, и търпението на страдащите - се отнася към благодатта Божия, понеже според думите на апостола и едното и другото са ни дадени. Това проличава най-вече там, дето казва: "Имаме същия дух на вярата" (II Коринтяни 4:13). Защото той казва не "познанието на вярата", а "духът на вярата": и го казва, за да разберем, че вярата се дарява дори ако не бъде измолена, та на нея, молещата, да бъдат дарени други неща. "Но как, пита, ще призват Оногова, в Когото не са повярвали?" (Римляни 10:14). Ето защо духът на вярата прави, щото да имаме вяра, та чрез вярата да измолим молитвено способността да изпълним онова, което ни е заповядано. Затова апостолът постоянно поставя вярата пред закона: понеже ние не сме в състояние да сторим заповяданото от закона, ако чрез вярата не изпросим в молитва силата, за да го сторим.

29. Защото ако вярата се отнасяше единствено към свободното произволение и не се даряваше от Бога, защо се молим да повярват ония, дето не искат да вярват? Ние наистина щяхме да правим това напразно, ако не вярвахме напълно основателно, че всемогщият Бог може да обърне към вярата дори покварената и враждебна на вярата воля. Прочее, тъкмо свободното произволение на човека се подбужда там, дето е речено: "О, да бяхте сега послушали Неговия глас: "Не ожесточавайте сърцето си" (Псалм 94:8). Но ако Бог не можеше да отстрани и ожесточението на сърцето, не би рекъл той чрез пророка: "Ще взема из тялото им каменното сърце и ще им дам сърце от плът" (Езекиил 11:19). Това било пророчество за Новия Завет, което достатъчно ясно показва апостолът, който казва: "Вие се явявате, че сте писмо Христово, написано не с мастило, а с Духа на живия Бог, не върху каменни скрижали, а върху плътени скрижали на сърцето" (II Коринтяни 3:2). Това, смятам, е казано не за да живеят по плът ония, които са длъжни да живеят по дух: но понеже камъкът, с който се сравнява ожесточеното сърце, е лишен от чувства, на какво би трябвало да се уподоби разбиращото сърце, ако не на чувстващата плът? Защото това е казано и от пророк Езекиил: "И ще им дам едно сърце, ще вложам в тях нов дух, ще взема из тялото им

каменното сърце и ще им дам сърце от плът, за да ходят по Моите заповеди, да пазят Моите наредби и да ги изпълняват; и ще бъдат Мой народ, пък Аз ще бъда техен Бог" (Езекиил 11:19-20). Нима можем да твърдим, без това да звучи напълно нелепо, че добрата заслуга на добрата воля в човека предхожда изтръгването на каменното му сърце, щом "каменното сърце" означава тъкмо извънредно ожесточената и непреклонна във враждата си към Бога воля? Защото там, дето предшествува добрата воля, вече няма сърце каменно.

30. Защото и на друго място Бог съвършено ясно показва чрез същия пророк, че Бог прави всичко това не заради никакви людски добри заслуги, ами за собственото си име. Та той прогласява: "Затова кажи на дома Израилев: тъй казва Господ Бог: не заради вас ще направя това, доме Израилев, а заради Моето свето име, което вие обезславихте у народите, където отидохте. И ще осветя великото Си име, обезславено у народите, сред които го обезславихте, и ще познаят народите, че Аз съм Господ, казва Господ Бог, когато покажа върху вас светостта Си пред очите им. Ще ви взема из народите, ще ви събера от всички страни и ще ви доведе във вашата земя. Ще ви потърся с чиста вода - и вие ще се очистите от всички ваши скверности, и от всички ваши идоли ще ви очистя. Ще ви дам ново сърце и нов дух ще ви дам; ще взема из вашата плът каменното сърце и ще ви дам сърце от плът. Ще вложа във вас Моя Дух и ще направя да ходите по Моите заповеди, да пазите и изпълнявате Моите наредби" (Езекиил 36:22-27). Кой е толкова сляп, та не вижда, кой е толкова вкаменен, та да не чувствава, че благодатта се дарява не според заслугите на добрата воля, щом Господ свидетелствува и казва: "Ще направя това, доме Израилев, заради Моето свето име"? Защо наистина казва: "Ще направя това заради Моето свето име", ако те не смятаха, както най-безсрамно твърдят пелагианите, че това става заради добрите им заслуги? И той показва, че това не било подготвено от никакви техни добри заслуги, ами даже било предшествувано от зли заслуги, като казва: "заради Моето свето име, което вие обезславихте при народите". Кой не вижда, че ужасно зло е да обезславиш светото име Господне? И въпреки това, казва той, заради същото това мое име, което обезславихте, ще ви направя добри, а не заради вас самите: "ще осветя - казва - великото Си име, обезславено у народите, сред които го обезславихте". Та той казва, че ще освети името си, което по-горе нарече "свето". И за това се молим в молитвата Господня, като казваме "Да се свети Твоето име" (Матей 6:9): да се свети в людете онова, което в себе си без съмнение е свято. А след това идва: "И ще познаят народите, че Аз съм Господ, казва Господ Бог, когато покажа върху вас светостта Си". Следователно, макар че самият той е свят, осветява себе си в ония, върху които разпростира благодатта си, като отнема каменното сърце, с което са обезславили името Господне.

Глава XV.

31. Ала за да не помисли някой, че там нищо се не върши от людете чрез свободното произволена, в псалома е речено: "Не ожесточавайте сърцата си." И от Иезекиила: "Отхвърлете от себе си всичките си грехове, с които сте грешили, и направете си ново сърце и нов дух; и защо да умираете, доме Израилев? Защото Аз не искам смъртта на умирация, казва Господ Бог; но обърнете се - и живеете!" (Езекиил 18:31-32). Да припомним, че той казва "обърнете се - и живеете" на ония, които се обръщат към него с думите: "Боже, възстанови ни" (Псалм 79:4). Да припомним, че осъждайки нечестивия, пак той казва: "Изхвърлете от себе си всички ваши нечестия." Да припомним, че казва: "направете си нов дух и ново сърце", същият този, който казва: "ще ви дам ново сърце и нов дух ще ви дам". Та как този, който казва: "направете си",

казва и: "ще ви дам"? Защо нарежда, като се кани да дава? Защо дава, ако човекът трябва да го направи? Не затова ли, че дарява заповяданото, като помага да го извърши онзи, комуто е заповядано? Но волята в нас е винаги свободна, само че не винаги е добра. Защото тя е свободна или от правдата, когато служи на греха, и тогава е зла; или от греха, когато служи на правдата, и тогава е добра. А благодатта Божия е винаги добра и тя допринася, щото да стане човек на добрата воля онзи, чиято воля преди това е била зла. Тя допринася и, щото самата добра воля (след като вече е започнала да бъде такава) да нараства и да стане толкова голяма, че да е в състояние да изпълни божествените заповеди, които възжелала, понеже желала силно и съвършено. Този именно е смисълът на писаното: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите" (Сир., 15:15) - че човекът, който желае, ала не може, да узнае, че още не е пожелал достатъчно, и да се моли да има такава воля, която ще е достатъчна, за да изпълни заповедите. И разбира се, ще му бъде помогнато да извърши заповяданото. Защото полезно е да желаем тогава, когато можем, и полезно е да можем, когато желаем: защото каква е ползата да желаем невъзможното или да не желаем възможното?

Глава XVI.

32. Пелагианите си въобразяват, че знаят нещо велико, когато твърдят: "Бог не би заповядал нещо, за което знае, че не може да бъде извършено от човека." Кой не знае това? Но той заповядва неща, които не можем да сторим, за да узнаем какво трябва да измолим от него. Защото самата вяра е тази, която измолва молитвено онова, което законът заповядва. Най-сетне, същият, който бе рекъл: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите", малко по-нататък казва в същата книга: "Кой ще ми даде стража за устата ми и печат на благоразумието върху устните ми, за да не падна чрез тях, и да не ме погуби езикът ми!" (пак там 22:31). Естествено, той вече е приел заповедта: "Нека сдържа езика си от зло и устата си от коварни думи" (Псалм 33:14). А щом е истинно реченото от него: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите", защо търси стража за устата си, подобно на оня, който казва в псалма: "Постави, Господи, стража на устата ми" (Псалм 140:3)? Защо не му е достатъчна заповедта Божия и собствената му воля - щом пожелает ли, ще запази заповедите? Толкова много са Божиите заповеди против гордостта: той вече ги знае; значи ако пожелае, ще ги запази. Защото малко след това казва: "Господи, Отче и Боже на живота ми, не позволявай да се възгордеят очите ми." Законът вече му е рекъл: "Не пожелавай" (Изход 20:17): значи да пожелае и да стори заповяданото - защото ако пожелае, ще запази заповедите. Защо продължава и казва: "Отмахни пожеланията от мене."? Толкова много заповеди е дал Бог против сладострастието: нека ги изпълни - нали щом пожелае, ще запази заповедите. Защо е този вопъл към Бога: "Пощевките на корема и сладострастието да ме не овладеят" (Сир., 23:4-5). Ако му кажем това лице в лице, той с пълно основание ще отвърне и ще ни рече: "От моята молитва, с която измолвам от Бога всичките ти неща, ще разберете думите ми: "Ако желаеш, ще запазиш заповедите". Защото е сигурно, че ако пожелаем, ще запазим заповедите: но за да бъде подготвена волята ни от Господа, трябва да измолим от него, щото да искаме толкова, колкото е достатъчно, за да го сторим по собствена воля. Сигурно е, че когато искаме, тъкмо ние искаме: но той прави, щото да искаме доброто, за което е казано малко по-долу: "От Господа се подготвя волята"; за което е казано: "Господ укрепи стъпките на такъв човек и благоволи към неговите пътища" (Псалм 36:33); за което е казано още: "Бог е, Който ви прави и да искате, и да действате" (Филипяни 2:13). Сигурно е, че когато правим нещо, тъкмо ние го правим; но за това допринася, предоставяйки на волята ни сили най-действени, онзи, който е рекъл: "Ще направя да ходите по Моите заповеди, да пазите и изпълнявате Моите

наредби" (Езекиил 36:27). Когато казва: "ще направя, че да правите", какво друго казва, освен: "ще взема от вашата плът каменното сърце", заради което не изпълнявахте заповедите ми, "и ще ви дам сърце от плът", за да ги изпълнявате? А нима това не означава: "Ще взема ожесточеното сърце, заради което не ги изпълнявахте, и ще ви дам сърце послушно, за да ги изпълнявате"? Прави, щото да правим този, комуто казва човекът: "Постави, Господи, стража на устата ми." А това означава: "Направи тъй, че да поставя стража на устата си." Това благоволение вече споходило оня, който казва: "Поставих стража на устата си" (Псалм 38:2).

Глава XVII.

33. Така че онзи, който иска, ала не може да изпълни заповедта Божия, вече има добра воля, но малка и немощна; и той ще може да я изпълни, когато волята му стане голяма и силна. Защото когато мъчениците изпълнявали онези велики заповеди, правели го с наистина голяма воля, сиреч с голяма любов: за която любов сам Господ казва: "Никой няма любов по-голяма от тая, да положи душата си за своите приятели" (Йоан 15:13). Затова и апостолът казва: "Не дължете никому нищо, освен взаимна любов; защото който люби другото, изпълнил е закона. Защото заповедите: не прелюбодействуй, не убивай, не кради, не лъжесвидетелствуй, чуждо не пожелавай, и всяка друга заповед се съдържа в тия думи: възлюби ближния си като самага себе си. Любовта не прави зло на ближния; и тъй, любовта е изпълнение на закона" (Римляни 13:8-10). Такава любов още нямало у апостол Петър, когато от страх трижди се отрекъл от Господа (Матей 26:69-75). Защото, както казва в посланието си евангелистът Йоан, "в любовта страх няма, но съвършената любов пропъжда страха" (I Йоан 4:18). И все пак, макар и малка и несъвършена, тя не отсъствала у него, когато рекъл Господу: "Душата си за Тебе ще положа" (Йоан 13:37): защото мислел, че може, понеже чувствувал, че иска. И кой дарил тази, макар и малка любов, ако не онзи, който подготвя волята и със съдействието си завършва онова, що с действието си начева? Защото същият, който съдействува нам, желаещите, за завършване на делото, предизвиква в нас и дава начало на самото желание. Затова апостолът казва: "Уверен съм в това, че Тоя, Който почна у вас доброто дело, ще го върши дори до деня на Исуса Христа" (Филипяни 1:16). Наистина, той предизвиква желанието ни без нас самите; а когато възжелаем, и то тъй, че да изпълним желанието си, съдействува с нас: без него обаче (предизвикващ желанието или съдействуващ му) не сме способни да извършим нито едно от делата на благочестието. За този, който предизвиква желанието в нас, е речено: "Бог е, Който ви прави да искате, и да действате." А пък за този, който ни съдействува, когато вече желаем и желанието си изпълняваме, е казано: "Знаем, че на ония, които любят Бога, всичко съдействува към добро" (Римляни 8:28). Какво означава "всичко", ако не и самите ужасни и жестоки страдания? Наистина, бремето Христово, толкова тежко за малодушието, е леко за любовта. Защото Господ е казал, че бремето му е леко (Матей 11:30), тъкмо на люде като Петър, какъвто бил той не когато се отрекъл от Христа, ами когато приел страданието за него.

34. Препоръчвайки тази любов, сиреч възпламенената от божествената любов воля, апостолът казва: "Кой ще ни отлъчи от любовта Божия: скръб ли, притеснение ли или гонение, глад ли или голотия, опасност ли или меч? Както е писано: "заради Тебе весден ни умъртвяват; смятат ни като овци за клане". Но във всичко това удържаме преголяма победа чрез Оногова, Който ни възлюби. Защото аз съм уверен, че ни смърт, нито живот, ни Ангели, ни Власти, нито Сили, ни настояще, нито бъдеще, ни височина, ни дълбочина, нито друга някоя твар ще може да ни отлъчи от любовта Божия в Христа

Иисуса, нашия Господ" (Римляни 8:35-39). И на друго място казва: "Ще ви покажа път още по-превъзходен. Да говоря всички езици човешки и дори ангелски, щом любов нямам, ще бъда мед, що звънти, или кимвал, що звънка. Да имам пророчески дар и да зная всички тайни, да имам пълно знание за всички неща и такава силна вяра, че да мога и планини да преместям, - щом любов нямам, нищо не съм. И да раздам всичкия си имот, да предам и тялото си на изгаряне, - щом любов нямам, нищо не ме ползува. Любовта е дълготърпелива, пълна с благодат, любовта не завижда, любовта се не превъзнася, не се гордее, не безчинствува, не дири своето, не се сърди, зло не мисли, на неправда се не радва, а се радва на истина; всичко извинява, на всичко вярва, на всичко се надява, всичко претърпява. Любовта никога не отпада." И малко след това: "А сега остават ти три: вяра, надежда, любов; но по-голяма от тях е любовта. Стрежете се към любовта" (I Коринтяни 12:31-14:1). И на галатяните казва същото: "Към свобода сте призвани вие, братя; само че свободата ви да не служи като повод да угаждате на плътта, но с любов си служвайте един другиму. Защото целият закон се изпълнява в една дума, именно в: възлюби ближния си като себе си" (Галатяни 5:13-14). Същото казва и на римляните: "Който люби другото, изпълнил е закона" (Римляни 13:8). Същото и на колосяните: "А над всичко това облечете се в любовта, която е свързка на съвършенството" (Колосяни 3:14). И на Тимотей: "А целта на поръчването е да се породи любов"; и сетне прибавя каква да е тя: "от чисто сърце, от добра съвест и нелицемерна вяра" (I Тимотей 1:5). А с думите, отправени към коринтяните: "Всичко у вас да става с любов" (I Коринтяни 16:14), достатъчно ясно показва, че дори порицанието, което на порицаваните се сторва тягостно и горчиво, трябва да се прави с любов. Затова и когато другаде казва: "Вразумявайте безчинните, утешавайте малодушните, подкрепяйте немощните и бъдете дълготърпеливи към всички", тутакси добавя: "Гледайте никой никому да не отвръща зло за зло" (I Солунци 5:14-15). Така че и когато биват порицавани безчинните, не със зло за зло се отвръща, ами с добро. И какво, ако не любовта, прави всичко това?

35. И апостол Петър казва: "А най-вече имайте усърдна любов един към други, защото любовта покрива много грехове" (I Петрово 4:8). А също и апостол Яков: "Ако изпълнявате обаче царски закон според Писанието: "възлюби ближния си като себе си" - добре правите" (Яков 2:8). Същото срещаме и у апостол Йоан: "Който обича брата си, той пребъдва в светлината" (I Йоан 2:10). И на друго място: "Всякой, който не върши правда, не е от Бога, също и който не обича брата си." И другаде: "А заповедта Му е тая, да вярваме в името на Неговия Син Иисуса Христа и да любим един други" (I Йоан 3:10, 23). И отново: "И ние имаме от Него тая заповед: "който люби Бога, да люби и брата си" (I Йоан 4:21). И малко по-долу: "По това познаваме, че любим чедата Божии, като любим Бога и пазим Неговите заповеди. Защото любовта към Бога се състои в това: да пазим заповедите Му. И Неговите заповеди не са тежки" (I Йоан 5:2-3). И във второто му послание е написано: "Не като че ти пиша нова заповед, но оная, която имаме отначало, да любим един другото" (II Петрово 5).

36. А и сам Господ Иисус говори, че всеки закон и всяко пророчество се опира на тия две заповеди - любовта към Бога и любовта към ближния (Матей 22:40). За тия две заповеди в евангелието по Марка е писано: "Един от книжниците, като чу препирните им и като видя, че Иисус им отговаряше добре, приближи се и Го попита: коя е първа от всички заповеди? А Иисус му отговори: първа от всички заповеди е: "слушай, Израилю! Господ, Бог наш, е един Господ, и възлюби Господа, Бога твоего, от всичкото си сърце и от всичката си душа, и с всичкия си разум, и с всичката си сила". Тази е първата заповед. Втора, подобна ней, е: "възлюби ближния си като себе си". Друга

заповед, по-голяма от тия, няма" (Марк 12:28-31). А в евангелието по Йоана казва: "Нова заповед ви давам, да любите един другото; както ви възлюбих, да любите и вие един другото. По това ще познаят всички, че сте Мои ученици, ако любов имате помежду си" (Йоан 13:34-35).

Глава XVIII.

37. Всички тези предписани за любов, сиреч да се възлюбят Бог и ближният, са толкова значими и такива, че всяко нещо, което човек си въобразява, че прави добро, в никакъв случай не става за добро, ако се прави без любов; та тези предписания за любов напразно биха се давали на хора, лишени от свободен избор на волята. Но щом те се дават на хората и от Вехтия, и от Новия завет (макар че едва в Новия се явила благодатта, обещана във Вехтия, а пък законът без благодат е буква убиваща, докато благодатта е дух животворящ), откъде идва у хората любовта към Бога и ближния, ако не от самия Бог? Защото ако не от Бога, ами от хората, ще са победили пелагианите, ако от Бога - ние ще сме победили пелагианите. Та нека седне между нас като съдник апостол Йоан, и да ни каже: "Възлюбени, нека любим един другото". Когато при тези думи Йоанови те започнат да се превъзнасят и говорят: "Защо ни се предписва това, ако не защото от нас зависи да се обичаме един другото?", то същият този Йоан тутакси ще продължи и, посрамвайки ги, ще рече: "защото любовта е от Бога" (I Йоан 4:7). И тъй, любовта е не от нас, ами от Бога. Защо, значи, е речено: "Нека любим един другото, защото любовта е от Бога", ако не затова, че с тая заповед на свободното произволение да бъде напомнено да дири Божи дар? Впрочем дори и това напомняне би било безплодно, ако преди това не е приело някаква любов, та да се старае да я преумножи и с това да изпълни заповяданото. Когато се казва: "Нека любим един другото" - това е закон; когато се казва: "защото любовта е от Бога" - това е благодат. Защото мъдростта Божия "закон и милост носи на езика си" (Притчи 3:16). Затова и е писано в псалма: "Благословение ще даде Оня, що дал е закон."

38. Та нека никой не ви въвежда в заблуждение, братя мои; защото ние не бихме обичали Бога, ако той преди това не ни е обичал. Същият този Йоан ни показва, че е така, с думите: "Ние Го любим, защото Той по-напред ни възлюби" (I Йоан 4:19). Благодатта ни кара да възлюбим закона, законът без благодат ни превръща в законопрестъпници. Това ни указва и реченото от Господа на учениците му: "Не вие Мене избрахте, но Аз вас избрах" (Йоан 15:16). Защото ако ние първом го бяхме възлюбили, та и той нас да възлюби за заслугата ни, щяхме ние първом да сме го избрали, за да заслужим да бъдем избрани от него. Но сам Бог, който е истината, друго говори и думите му опровергават тая хорска суетност: "не вие Мене избрахте", казва. А щом не сте ме избрали, несъмнено не сте ме и възлюбили: защото как щяхте да изберете тогава, когато не сте възлюбили? И: "Аз вас избрах", казва. Нима не са го избрали и предпочели пред всички блага на тоя свят едва след това? Но те го избрали, защото били избрани; а не че били избрани, задето са го избрали. И хората, избиращи Бога, не биха имали никаква заслуга, ако тях, избиращите, не бе изпреварила благодатта Божия. Затова и апостол Павел, благославяйки солуняните, казва: "Вам пък Господ да наспори и преумножи любовта един към друг и към всички" (I Солунци 3:12). Това благословение за взаимна любов ни е дадено от оня, който ни даде и закона да се обичаме един другото. Най-сетне, на друго място се обръща пък към тях (защото несъмнено у някои от тях вече е било налице онова, което той пожелал да имат) с думите: "Длъжни сме винаги да благодарим на Бога за вас, братя, както подобава, задето вярата ви твърде много расте и взаимната любов у всеки одного от всички вас

тъй изобилства" (II Солунци 1:3). Това им рекъл, за да се не възгордеят заради голямото благо, което имали от Бога, и да не си въобразят, че го имат от себе си. Понеже вярата ви, казва, твърде много расте и взаимната любов у всеки едного от всички вас изобилства, да благодарим Богу за вас, а не да ви хвалим, като че имате всичко това от вас.

39. И на Тимотей говори: "Защото Бог не ни е дал дух на боязливост, а дух на сила, любов и целомъдрие" (II Тимотей 1:7). Нужно е да се пазим да не заключим от това свидетелство на апостола, че не сме приели духа на страха Божи, който е без съмнение голям Божи дар и за който пророк Исаия казва: "Ще почива върху Него Дух Господен, дух на премъдрост и разум, дух на съвет и крепост, дух на знание и благочестие; ще се изпълни със страх Господен" (Исаия 11:2-3). И сме приели духа не на оня страх, поради който Петър се отрекъл от Христа, ами този, за когото сам Христос казва: "Бойте се от Оногова, Който след убиването има власт да хвърли в геената и душата, и тялото; да, казвам ви, от Него се бойте". А това казал, за да се не отречем от него поради оня страх, който смущавал Петър. Тъкмо тоя страх пожелал да отстрани от нас, като рекъл преди това: "Не бойте се от тия, които убиват тялото и сетне не могат нищо повече да сторят" (Лука 12:5, 4). Ние не сме приели духа на тоя страх, ами на силата, любовта и целомъдрието. За този именно дух говори апостолът в посланието си към римляните: "Хвалим се и със скърбите, като знаем, че скръбта поражда търпение, търпението - опитност, опитността - надежда, а надеждата не посрамя, защото любовта Божия се изля в нашите сърца чрез дадения нам Дух Светий" (Римляни 5:3-5). И тъй, не чрез нас, ами чрез дарения ни от Дух Свети любовта (която, разбира се, е дар Божи) прави, щото скръбта да не отнема, а по-скоро да поражда търпението. И към ефесяните се обръща с думите: "Мир на братята и любов с вяра". Велики блага са тия, но нека каже отгде са. "От Бога Отца", казва, "и от Господа Исуса Христа" (Ефесяни 6:25). Значи тези велики блага са не нещо друго, ами дарове Божии.

Глава XIX.

40. Не е чудно обаче, че светлината свети в мрака и мракът не я обзема (Йоан 1:5). У Йоана светлината казва: "Вижте, каква любов ни е дал Отец - да се наречем и да сме чеда Божии" (I Йоан 3:1). А у пелагианите мракът говори: "Любовта ни е от нас самите." Ако имаха тази истинска, сиреч християнска любов, те щяха да знаят и откъде я имат; както това знаел и апостолът, който казва: "Ала ние приехме не духа на тоя свят, а Духа, Който иде от Бога, за да знаем това, що ни е дарувано от Бога" (I Коринтяни 2:12). Йоан казва: "Бог е любов" (I Йоан 4:16). А пелагианите твърдят, че и самия Бог имат не от Бога, ами от самите себе си: и макар да признават, че знанието на закона в нас е от Бога, настояват, че любовта е от нас самите. И не чуват, че апостолът казва: "Знанието възгордява, а любовта назидава" (I Коринтяни 8:1). Та има ли нещо по-неуместно, нещо по-глупаво и по-чуждо на пресветата любов от признанието, че от Бога е знанието, което без любов възгордява, а пък от нас е любовта, която отнема от знанието възможността да възгордява? И като казва апостолът: "Христовата любов, която превъзхожда всяко знание" (Ефесяни 3:19), има ли нещо по-неуместно от мнението, че от Бога е знанието, което трябва да се подчини на любовта, а пък от людето е любовта, която превъзхожда знанието? И пак според него истинната вяра и здравето учение са и двете от Бога, понеже писано е: "От устата Му иде знание и разум" (Притчи 2:6); писано е: "Любовта е от Бога" (I Йоан 4:7). И четем: "Дух на премъдрост и разум" (Исаия 11:2); четем: "Дух на сила, любов и целомъдрие" (II Тимотей 1:7). Но по-голям дар от знанието е любовта: защото когато има знание у

човека, нужна е любов, за да се не възгордее; а любовта "не завижда, не се превъзнася, не се гордее" (I Коринтяни 13:4).

Глава XX.

41. Мисля, че достатъчно се опълчих в словестната битка против ония, дето неистово нападат благодатта Божия, която не отнема човешката воля, ами я обръща от зла в добра и, като стане добра, пак ѝ помага; и че в словесния сблъсък не толкова аз, а самото Писание се обръщаше към вас с най-очевидните свидетелства на истината. Това божествено Писание показва (ако вникнем внимателно в него), че Богу са подвластни не само добрите човешки пожелания, които Бог сам сътворява от злите и (като станат добри) ги насочва към добрите деяния и към вечния живот, ами и тези, лелеещи светските твари - и са му подвластни така, че Бог ги принуждава да се накланят към каквото и когато той пожелае - било за да благоволи към някого, било за да накаже друго, както сам Бог съди със своята наистина тайнствена, но несъмнено напълно справедлива присъда. Защото ние установяваме, че някои прегрешения са и наказания за други грехове: като съдовете на гнева, приготвени - както казва апостолът (Римляни 9:22) - за погибел; като ожесточението фараоново, за причина на което се посочва нуждата да се изяви в него силата Божия (Изход 7:3 и 10:1); като бягството на синовете Израилеви пред лицето на враговете им от града Гай - защото в душите им бил предизвикан страх, та да бягат, и това било сторено, за да бъде наказано прегрешението им по начин, по който трябвало да бъде наказано. Затова Господ казва на Исус Навин: "Не можах да устоят синовете Израилеви пред враговете си" (Исус Навиев 7:4,12). Какво означава: "Не можах да устоят"? Защо не са устояли със свободното си произволение, ами са побягнали с объркана от страха воля - не затова ли, че Бог властва над човешката воля и, бъде ли разгневен, всява ужас у когото желае? Нима не по собствена воля воювали срещу предвождания от Исус Навин народ Божи враговете Израилеви? Но въпреки това казва Писанието: "От Господа беше това, дето те ожесточиха сърцето си и с бой посрещнаха Израил - за да бъдат предадени на заклятие" (Исус Навиев 11:20). Нима не по собствена воля онзи негодник, синът на Гера, злословил срещу цар Давид? И въпреки това какво казва Давид, изпълнен с истинска, възвишена и благочестива мъдрост? Какво казва на оногова, който опитал да го пониже с меч на злоречието? "Какво ни е", казва "мене и вам, синове Саруеви? Оставете го да злослови, защото Господ му е заповядал да злослови Давида. А кой може да каже: Защо правиш тъй?". И сетне божественото Писание ни известява вече пълното разсъждение на царя, поемайки един вид от друга изходна точка, като казва: "И Давид каза на Авеса и на всичките си слуги: когато син ми, който е излязъл от моите чресла, търси душата ми, толкоз повече един син на вениаминец; оставете го, нека злослови, защото Господ му е казал; може би Господ ще погледне милостиво на унижението ми, и ще ми въздаде Господ добро за днешното му злословие" (II Царе 16:5-12). А мъдрият ще разбере, защо Господ е казал на този човек да злослови срещу Давид. Защото той не му го заповядал (тъй като в такъв случай би заслужил похвала за послушанието си), ами към този грях склонил - със своята справедлива и тайнствена присъда - волята му, зла в собствената си порочност. Затова е речено: "Господ му е казал". Защото ако се е подчинил на заповедта Божия, този човек би заслужил по-скоро похвала, отколкото наказание; а ние знаем, че по-късно той бил наказан за този си грях. Не е премълчана и причината, поради която Господ му казал да злослови по такъв начин срещу Давид, сиреч поради която въвел и пропуснал в този грях злото му сърце: "за да погледне Господ милостиво на унижението ми, и да ми въздаде Господ добро за днешното му злословие". Ето как се доказва, че Бог използва и сърцата на злите за

прослава и помощ на добрите. Така използвал Юда, предател на Христа, така използвал юдеите, дето разпнали Христа. И колко много блага приготвил с това за народите, които ще повярват! Бог и самия дявол, най-злия, използва за добро - за да бъде изпитана и утвърдена вярата и благочестието на добрите люде: и го прави не за себе си, който всичко знае още преди да е станало, ами за нас, които имаме нужда с нас да бъде постъпено така. Нима не по своя воля Авесалом избрал съвета, с който си навредил? И въпреки това той постъпил така, понеже Господ се вслушал в молитвата на баща му да стане точно така. Затова Писанието казва: "Тъй Господ отсъди да се осуети добрият Ахитофелов съвет, за да навлече Господ злочестина върху Авесалома" (II Царе 17:14). Добър съвет Писанието нарича оня, който в момента бил от полза за делото, защото той бил от полза за Авесалом, ала във вреда на баща му, против когото се опълчил: така че той би го надмогнал, ако Господ не осуетил дадения от Ахитофел съвет, внушавайки на сърцето Авесаломово да отхвърли този съвет и да избере другия, който не му бил изгоден.

Глава XXI.

42. Кой няма да се разтрепери пред тия божествени присъди, с които Бог върши в сърцата дори на злите люде всичко, каквото пожелае, въздавайки им обаче според заслугите им? Ровоам, синът Соломонов, пренебрегнал спасителния съвет на старците, който му дали те - да не постъпва жестоко с народа, а с охота възприел думите на връстниците си, да отвърне със заплахи на ония, на които трябвало да отговори с ласка. От къде е това, ако не от собствената му воля? Ала поради това се отрekli от него десетте колена Израилеви и си избрали друг цар, Иеровоам, та да се изпълни волята на разгневения Бог, което им било предвещано и отнапред. Защото какво казва Писанието? "И царят не послуша народа, защото тъй бе съдено от Господа, за да се изпълни думата Му, която бе изрекъл Господ чрез Ахия Силомец на Наватовия син Иеровоама" (III Царе 12:3-20). Естествено, това било сторено чрез човешката воля, но тъй, както Господ отсъдил. Прочетете книгата Паралипоменон и във втората книга ще видите, че е писано: "И възбуди Господ против Иорама духа на филистимци и араби, съседни етиопци, и те се дигнаха против Иудея, нахълтаха в нея и заграбиха всичкия имот, що беше в дома на царя" (II Паралипаменон 21:16-17). Тук е показано, че Бог възбудил враговете да опустошат земите на тия, които отсъдил, че заслужават такова наказание. Нима въпреки това филистимците и арабите се вдигнали и нахълтали в земята иудейска не по своя воля, или се вдигнали по своя воля така, че да е лъжа писаното, дето Господ възбудил духа им да сторят това? Вярно е по-скоро и едното, и другото - и че се вдигнали по своя воля, и че при все това Господ възбудил духа им. А може да се рече и тъй: и че Господ възбудил духа им, и че при все това те се вдигнали по своя воля. Защото Всемогъщият събужда в сърцата човешки волевото движение, та да стори чрез тях онова, що е поискал да стори (а той изобщо не може да пожелае нещо несправедно). Какво означава реченото от човека Божий на цар Амасия: "Нека не ходи с тебе израилска войска, защото Господ не е с израилтяните, не е с никого от Ефремовите синове, а иди самичък, върши работа, подвизавай се храбро във войната. Иначе ще те хвърли Бог пред врага, защото у Бога има сила да подкрепи и да събори" (пак там 25:7-8)? По кой начин силата Божия подкрепя едни във войната, давайки им увереност, а други обръща в бягство, пращайки върху им страх, ако не затова, че онзи, който сътворил на небето и земята всичко, което пожелал (Псалм 134:6), действува и в човешките сърца? Да прочетем какво рекъл израилският цар Иоас, пращайки вест до цар Амасия, който желяел да воюва срещу него. Той казва малко по-нататък: "Стой у дома си. За какво ти е да предизвикваш разпра за твоя злочестина? Ще паднеш ти и

Иуда с тебе" (IV Царе 14:9-10). По-късно Писанието прибавя: "Но Амасия не послуша, понеже това беше от Бога, - за да ги предаде в ръката на Йоаса, задето взеха да прибягват към идумейските богове" (II Паралипаменон 25:20). Ето, желяйки да накаже греха на идолопоклонството, Бог сторил тъй, че онзи, комуто с право се разгневил, да не чуе в сърцето си спасителното увещание, ами да го пренебрегне и да влезе във война, където да падне заедно с войската си. И чрез пророк Иезекиил казва Бог: "Ако пък пророк допусне да се измами и каже дума тъй, като че ли аз, Господ, съм научил тоя пророк, то аз ще простра против него Моята ръка и ще го премахна из Моя народ Израила" (Езекиил 14:9). В книгата Естир е написано, дето една жена от израилския народ в земята на пленничеството станала жена на чуждородния цар Артаксеркс: та в тази книга е писано, че когато трябвало да се намеси в защита на своя народ, който царят заповядал да бъде изстребен, където и в царството му да се намира, тя се обърнала с молитва към Бога: защото голямата необходимост я принудила да се реши да влезе при царя противно на заповедта и разпоредбата му (Естир 3 и 4). И вижте какво казва Писанието: "Като обърна лицето си, светнало от слава, царят погледна силно разгневен; и царицата падна духом, измени лице от премаляване и се облегна о главата на слугинята, която придружаваше. И Бог измени духа на царя в кротост (пак там, 5:1). В Притчи Соломонови е писано: "Сърцето на царя е в ръката на Господа, както потоците водни: Той го насочва, накъдето поиска" (Притчи 21:1). И в псалм сто и четвърти е казано, какво сторил Бог на египтяните: "Възбуди в сърцето им омраза против народа Си и лукавство против рабите Му" (Псалм 104:25). А вижте какво е писано и в апостолските писания; например в посланието на апостол Павел до римляните: "Затова и Бог, според похотите на сърцата им, предаде ги на нечистотата." И малко по-нататък: "Затова Бог ги предаде на срамотни страсти." И малко по-нататък: "А понеже не се опитаха да имат Бога в разума си, то Бог ги предаде на извратен ум - да вършат онова, що не прилича" (Римляни 1:23, 26, 28). И във второто си послание до солуняните казва за някои: "Загиват, задето не са приели любовта на истината за свое спасение. И затова Бог ще им прати действие на заблуда, за да повярват на лъжата, та да бъдат осъдени всички, които не са повярвали в истината, а обикнали неправдата" (II Солунци 2:10-12).

43. С тези и подобни на тях свидетелства на божественото слово (чието изброяване би било твърде дълго) достатъчно ясно е показано - доколкото мога да преценя, - че Бог действа и в сърцата човешки, скланяйки волята им накъдето желае - било според милосърдието си към доброто, било според заслугите им към злото; и ги съди понякога скрито, понякога тайно, но винаги справедливо. Защото в сърцето ви трябва да бъде укрепено непоклатимо, че няма неправда у Бога (Римляни 9:14). И затова, като прочетете в Писанието на истината, че някои люде са съблазнени от Бога или че сърцата им са затыпяли и закоравели, не се съмнявайте, че отнапред са били лошите им заслуги, тъй че с право са изтърпяли тези неща: за да не изпаднете и вие в положението, за което говори Соломоновата притча: "Глупостта на човека изкривява пътя му, а сърцето му негодува против Господа" (Притчи 19:3). Наистина, благодатта не се дава според заслугите на човеците, в противен случай благодатта не би била вече благодат (Римляни 11:6): тя се нарича благодат тъкмо понеже се дава даром. И ако Бог е властен да действа и в сърцата на злите - било чрез ангелите, било чрез добрите или злите люде, било по някакъв друг начин - според заслугите им, чиято злостност не е сътворена от него, ами или е извлечена изначално от Адама, или е прораствала чрез собствената им воля, какво чудно има в това, дето върши добро в сърцата на избраниците си чрез Светия Дух този, който е направил сърцата им от зли да станат добри?

Глава XXII.

44. Но нека се вгледат хората в които и да е добри заслуги, които според тях предхождат оправдаването чрез Божията благодат. Те не разбират, че като казват това, тъкмо благодатта и отричат. Нека се вгледат, както казах, но само що се отнася до възрастните; що се отнася до децата, пелагианите не намират какво да отвърнат - защото детската воля не е насочена към придобиване на благодат (а според тях тъкмо заслугата на волята предшества благодатта), а освен това виждаме как младенците се противят и плачат, когато ги кръщават или ги причастяват към светите тайнства; това би им се вменявало в голям грях заради нечестивостта, ако те вече се ползуваха от свободното произволение: и въпреки това дори в противящите се прониква благодатта, очевидно непредхождана от никаква добра заслуга - в противен случай благодатта вече не би била благодат. А понякога тази благодат се дава на синовете на неверници, които по силата на тайнственото Божие провидение по някакъв начин попадат в ръцете на люде благочестиви; а синовете на вярващи понякога не получават, защото е налице препятствие, което ѝ пречи да им се притече на помощ в бедата. Всичко това става чрез тайнственото Божие провидение, чиито присъди са неизповедими и пътищата - неведоми: та вижте, какво казал първом апостолът, за да продължи след това. Защото като писал до римляните, сиреч до езичниците, той отворил дума за юдеите и езичниците, и рекъл: "Както и вие някога си бяхте непокорни Богу, а сега сте помилувани, поради тяхното непокорство, така и те сега са непокорни поради вашето помилуване, та и самите те да бъдат помилувани. Защото Бог затвори всички в непокорство, та всички да помилува" (Римляни 11:30-33). И когато проумял какво е казал, възторгвайки се от непоколебимата истинност на своето изказване, но и от неговата голяма дълбочина (как Бог ги затворил в непокорство, та всички да помилува, един вид правейки зло, за да се получи добро), тутакси се провикнал и рекъл: "О каква бездна богатство, премъдрост и знание у Бога! Колко са непостижими Неговите пътища!" Порочните люде не мислят за тия непостижими съдби и неизследими пътища; те, лесно схващащи казаното, но неспособни да го уразумеят, си въобразяват и си представят, че апостолът е казал: "Да правим зло, за да излезе добро" (пак там 3:8). Невъзможно е апостолът да е казал нещо такова; но неразумните люде си въобразяват, че е речено точно това, когато чуят думите на апостола: "А законът биде привнесен, за да се умножи престъплението. Дето пък се умножи грехът, благодатта се яви в голямо изобилие" (пак там 5:20). Но благодатта прави това, та вече да вършат добро ония, които са вършили зло, а не да тънат в зло, мислейки, че ще им се въздаде добро. И тъй, те не бива да казват: "Да правим зло, за да излезе добро", а "Правихме зло, а излезе добро; нека вече да правим добро, та в бъдеще да получим за доброто добро ние, които сега получаваме за злото добро." Поради което в псалма е писано: "Милост и съд ще възпявам Тебе, Господи" (Псалм 100:1). И тъй, синът человечески е дошъл първом в света не за да го съди, а за да бъде спасен чрез него светът (Йоан 3:17) - и то чрез милосърдието му; а едва после ще дойде заради съда, за да съди живи и мъртви - макар че и в наши дни спасението не става без съд, само че таен, защото е рекъл Господ: "За съд дойдох аз на тоя свят, за да виждат невиждащите, а виждащите да станат слепи" (пак там 9:39).

Глава XXIII.

45. Следователно свържете всичко това с тайнствените присъди Божии, когато видите, че при една и съща вина, която без съмнение носят всички деца, наследили зло от Адама, на едного се помага, за да приеме кръщението, другиму не се помага, та да умре

той в провинението си; че един кръстен бива оставен в тоя живот, ако и Бог да знае отнапред бъдещото му нечестие, а друг кръстен е отнет от тоя живот, за да не измени злоба разума му (Премъдрост Соломонова 4:11). Но не приписвайте в тези случаи несправедливост или незнание Богу, у когото е източникът на правдата и мъдростта; ами, както ви съветвах в началото на тази проповед, следвайте това, до което сте достигнали, и Бог ще ви го разкрие (Филипяни 3:16 и 15) ако не в този живот, то в другия: защото няма нищо скрито, което да се не открие (Мат., 10:26). Та когато чуете Господ да казва: "Аз, Господ, съм научил тоя пророк" (Езекиил 14:9), и апостолът да казва: "Когото иска, милува, а когото иска, ожесточава" (Римляни 9:18), в оня, когото е допуснал да бъде съблазнен или ожесточен, допуснете непременно зли заслуги, а пък в оня, когото милува, признайте с непоколебима вяра Божията благодат, която въздава за злото не със зло, ами с добро. И не отнемайте свободната воля на фараона само затова, защото Бог говори на много места: "Аз ожесточих фараона", "ожесточих го" или "ще ожесточа сърцето на фараона" (Изход 4-14, *passum*). Защото от тук следва, че сам фараонът не е ожесточил сърцето си. Защото и друго четем за него, когато били премахнати от него песите мухи: "Но и тоя път фараонът ожесточи сърцето си и не пусна народа" (пак там 8:32). Ето защо и Бог го ожесточил чрез праведния съд, и фараонът чрез свободния си избор. Та бъдете сигурни, че трудът ви няма да бъде напразен, ако вие, тръгвайки с добро намерение, го запазите чак до края. Защото Бог, който не въздава сега на ония, които освобождава, според делата им, в бъдеще ще въздаде всекому според делата му (Матей 16:27). Ще въздаде Бог и за злото със зло, понеже е праведен; и за злото с добро, понеже е благ и праведен; единствено за доброто не въздава със зло, понеже не е несправедлив. Следователно въздава за неправдата - с наказание; и въздава за злото с добро, за неправдата - с благодат; и въздава за доброто с добро, за благодатта - с благодат.

Глава XXIV.

46. Препрочитайте постоянно тая книга и, ако разберете, благодарете Богу; а там, дето не разбирате, молете се да разберете: защото Господ ще ви даде разум. Помнете, че писано е: "Ако ли някому от вас не достига мъдрост, нека проси от Бога, Който дава на всички щедро и без укор - и ще му се даде" (Яков 1:5). Тази е мъдростта, низхождаща свише, за която говори и сам апостол Яков. А гонете и от себе си и се молете да не е във вас другата мъдрост, която прокллина с думите: "Но ако в сърцето си имате горчива завист и свадливост, не се хвалете и не лъжете против истината: това не е мъдрост, която слиза отгоре, а земна, душевна, бесовска; защото дето има завист и свадливост, там е неуредица и всичко лошо. А мъдростта, която иде отгоре, е първом чиста, после мирна, снизходителна, отстъпчива, пълна с милосърдие и с добри плодове, безпристрастна и нелицемерна" (пак там 3:14-17). Е, кое благо няма да има онзи, който ще изпроси и измоли тая мъдрост от Господа? И оттук разберете благодатта; защото ако тази мъдрост беше от нас, тя не би идвала свише и не би трябвало да изпросваме от Бога, който ни е сътворил. Братя, молете се и за нас, та да живеем целомъдрено, благочестиво и праведно в този наш век, очаквайки да се сбъдне блажената надежда и да се яви Господ и Спасител наш Иисус Христос (Тит 2:12-13), комуто са честта, славата и царството с Отца и Духа Свети за векове вечни. Амин.